

Majkl Baravoj

ZA JAVNU SOCIOLOGIJU¹

Tako bi morao izgledati anđeo istorije. Lice je okrenuo prošlosti. Ono što mi vidimo kao niz događaja, on vidi kao jednu jedinu katastrofu što neprekidno gomila ruševine preko ruševina i baca mu ih pred noge. Rado bi se zaustavio, budio mrtve i sastavljao ono što je razbijeno. Ali iz raja duva tako snažna oluja da mu je razapela krila i anđeo više ne može da ih sklopi. Ta oluja ga nezadrživo goni u budućnost, kojoj okreće leđa, dok gomila ruševina pred njim raste do neba. Ono što nazivamo napretkom jeste ta oluja.

Valter Benjamin²

Valter Benjamin je svoju čuvenu devetu tezu o filozofiji istorije pisao dok se nacistička vojska približavala njegovom voljenom Parizu, svetištu našeg civilizacijskog obećanja. On to obećanje dočarava tragičnom figurom anđela istorije, koji se uzalud bori protiv dugog marša civilizacije kroz uništenje. Benjaminu je te 1940. godine budućnost delovala mračnije nego ikada, s kapitalizmom koji je prerastao u fašizam i, zajedno sa socijalizmom preraslim u staljinizam, gazi svet. Danas, u osvit 21. veka, iako se komunizam raspao a fašizam je tek strašna uspomena, gomila ruševina nastavlja da raste u nebo. Neobuzdani kapitalizam pothranjuje tiraniju tržišta i nevidene nepravde na globalnom nivou, a nanovo probuđena demokratija prečesto postaje providna maska za moćne interese, oduzimanje političkih prava, laž, pa i nasilje. Još jednom, anđeo istorije uhvaćen je u oluju, terorističku oluju koja duva iz Raja.

Sociologija je u početku težila da bude takav jedan anđeo istorije, koji traga za poretkom u izlomljenim fragmentima modernosti, nastojeći da

1 Burawoy, Michael. 2005. "2004 Presidential Address: For Public Sociology." *American Sociological Review* 70(1):4–28.

Prevod objavljujemo uz ljubazno odobrenje ASA (American Sociological Association).

2 Valter Benjamin, *O shvatanju istorije*, preveo Milan Tabaković. Preuzeto sa: <https://anarhisticka-biblioteka.net/library/walter-benjamin-o-shvatanju-istorije> [Prim. prev.] Posećeno 20.11.2025.

spase obećanje napretka. Tako je Karl Marks (Karl Marx) spasao socijalizam od otuđenja; Emil Dirkem (Emile Durkheim) je iz anomalije i egoizma izvukao organsku solidarnost. Maks Veber (Max Weber), uprkos upozorenjima na „polarnu noć ledene tame”, umeo je da otkrije slobodu u racionalizaciji, i nađe smisao u raščaravanju. S ove strane Atlantika, Diboja (W. E. B. DuBois) je bio pionir panafrikanizma reagujući na rasizam i imperijalizam, dok je Džejn Adams (Jane Addams) pokušavala da izbavi mir i internacionalizam iz čeljusti rata. Onda se, međutim, oluja progresa zaplela u krila sociologije. Ako su naši prethodnici kretali s namerom da promene svet, mi smo previše često završavali u njegovom očuvanju. Boreći se za svoje mesto pod akademskim suncem, sociologija je razvila sopstveno specijalizovano znanje, bilo u formi briljantne i oštroomne erudicije Roberta Mertona (1949), neprohodne i grandiozne konstrukcije Talkota Parsonsa (Talcott Parsons 1937, 1951), ili statističkog proučavanja pokretljivosti i raslojavanja koje je kulminiralo u radu Petera Blaua i Otisa Dadlija Dankana (Otis Dudley Duncan 1967). U svom pregledu 1950-ih, Sejmur Martin Lipset (Seymour Martin Lipset) i Nil Smelser (Neil Smelser 1961:1–8) mogli su da pobedonosno objave kako je moralna praistorija sociologije napokon završena i put ka nauci otvoren. To nije bilo prvi put da kontovske vizije obuzimaju profesionalnu sociološku elitu. Kao i ranije, i ova erupcija „čiste nauke” bila je kratkog veka. Nekoliko godina kasnije, univerzitet – naročito one na kojima je sociologija bila jaka – zahvatio je plamen političkih protesta kojima su se tražili sloboda govora, građanska prava i mir, a osuđivala sociologija konsenzusa i njeno nekritičko usvajanje naučnosti. Oluja je ponovo nosila anđela istorije.

Dijalektika progresa upravlja našim pojedinačnim karijerama kao i našom kolektivnom disciplinom. Prvobitna strast prema društvenoj pravdi, ekonomskoj jednakosti, ljudskim pravima, održivom okruženju, političkoj slobodi, ili naprosto boljem svetu, koja je mnoge od nas privukla sociologiji, kanališe se u skupljanje akademskih poena. Progres postaje skup disciplinarnih tehnika – standardizovani kursevi, odobreni spiskovi literature, birokratska rangiranja, intenzivno ispitivanje, pregledi literature, dobro skrojene disertacije, recenzirane publikacije, svemoćni CV, potraga za poslom, dosije za redovnu profesuru, a onda i nadziranje kolega i naslednika kako bismo bili sigurni da svi marširamo kao jedan. Ipak, uprkos normalizujućim pritiscima karijere, prvobitni moralni impuls retko je kad nadvladan; sociološki duh se ne može tek tako ugasiti.

Sva ograničenja na stranu, naša disciplina – kako u individualnom tako i kolektivnom smislu te reči – dala je plodove. Ceo jedan vek gradili smo profesionalno znanje, prevodili zdrav razum u nauku i danas smo spremniji da se upustimo u sistematsko prevođenje u suprotnom smeru, vraćajući

znanje onima od kojih je poteklo, pretvarajući privatne nevolje u javna pitanja i tako regenerišući moralnu potku sociologije. Tu leži obećanje i izazov javne sociologije – dopune, a ne negacije profesionalne sociologije.

Da bih razumeo proces nastanka javne sociologije, njene mogućnosti i njene rizike, potencijale i protivrečnosti, uspehe i promašaje, tokom prethodnih godinu i po diskutovao sam i debatovao o javnoj sociologiji na više od četrdeset mesta, od lokalnih koledža preko regionalnih udruženja do elitnih odseka širom SAD – kao i u Engleskoj, Kanadi, Norveškoj, Tajvanu, Libanu i Južnoj Africi. Poziv na javnu sociologiju nailazio je na odjek kod publike gde god sam boravio. Debate su rezultirale nizom tematskih blokova o javnoj sociologiji, uključujući one u časopisima *Social Problems* (februar 2004), *Social Forces* (jun 2004) i *Critical Sociology* (leto 2005). *Footnotes*, bilten Američkog sociološkog udruženja (ASA), otvorio je posebnu kolumnu o javnoj sociologiji, a njeni rezultati objedinjeni su u zborniku *An Invitation to Public Sociology* (ASA 2004). Odseci su organizovali nagrade i blogove o javnoj sociologiji, ASA je pokrenula sopstveni veb-sajt posvećen javnoj sociologiji, a uvodni udžbenici uključili su je među svoje teme. Sociolozi su počeli da se redovnije pojavljuju u rubrikama „lični stav” u dnevnim novinama. Godišnji sastanci ASA 2004. posvećeni temi javnih sociologija oborili su, i to znatno, sve rekorde posećenosti i učešća. Naša mračna vremena probudila su anđela istorije iz dremeža.

Ovde nudim jedanaest teza. One počinju razlozima privlačnosti javnih sociologija danas, da bi se zatim prešlo na njihovu višestrukost i njihov odnos prema disciplini kao celini, pri čemu se disciplina razumeva i kao podela rada i kao polje moći. Ispitujem matricu profesionalne, primenjene (*policy*),³ javne i kritičke sociologije u njenim varijacijama kroz istoriju i od zemlje do zemlje, poredeći sociologiju s drugim disciplinama, pre no što se na kraju okrenem onome što sociologiju čini posebnom, ne samo kao nauku nego kao moralnu i političku snagu.

3 Engleski termin *policy* označava praktičnu javnu politiku, odnosno mere koje državne vlasti primenjuju da bi uticale na neki segment društva u željenom pravcu, koji je određen strateškim opredeljenjima. U našem jeziku nema adekvatnog direktnog prevoda – uobičajeno je da se to naziva naprosto „politika” (kao „socijalna politika”, „politika zapošljavanja”, „spoljna politika” itd.), što može dovesti do nesporazuma (jer i *politics* je isto „politika”), pa se u novije vreme koriste i izrazi „javne politike” ili „praktična politika”, ali do danas nema jednog opšteprihvaćenog prevoda. Pošto je u ovom kontekstu od preciznih značenja samog termina *policy* važnije razgraničiti jedan tip sociologije od ostalih, *policy sociology* će biti prevedeno kao *primenjena sociologija*, ali treba imati na umu koja reč stoji u originalu, sa svim njenim konotacijama. [Prim.prev.]

1. TEZA: SOCIOLOGIJA U MAKAZAMA

Težnja ka javnoj sociologiji je sve jača, a njeno ostvarivanje sve teže, kako se sociologija pomera ulevo, a svet udesno.

Čemu možemo da pripišemo današnju privlačnost javne sociologije? Svakako, ona mnoge podseća na to zašto su uopšte postali sociolozi; ali, javna sociologija postoji već neko vreme, otkud sada odjednom takva pomama?

Tokom protekle polovine veka politički gravitacioni centar sociologije pomerio se u kritičkom smeru, dok se koji ona proučava pomerio u suprotnom smeru. Godine 1968. pred članove ASA izneta je mogućnost glasanja o rezoluciji članstva protiv vijetnamskog rata. Od onih koji su glasali, dve trećine je bilo *protiv* toga da se ASA izjašnjava, dok je na zasebno postavljenom pitanju njih 54% izrazilo lično protivljenje ratu (Rhoades 1981:60) – otprilike ista srazmera kao i u opštoj populaciji u to vreme. Tri-deset pet godina kasnije, 2003, slična rezolucija protiv rata u Iraku ponuđena je članstvu ASA i dve trećine su bile *za* (*Footnotes* jul–avgust 2003). Još značajnije, u pratećoj sondazi mnjenja, 75% onih koji su glasali rekli su da su protiv rata, i to u vreme (kraj maja 2003) kada je 75% opšte populacije podržavalo rat.⁴

S obzirom na kretanje ulevo karakteristično za šezdesete, ovo je neočekivan nalaz. Uprkos turbulencijama Godišnje skupštine u Bostonu 1968, na kojoj se dogodio i čuveni smeli napad Martina Nikolausa (Martin Nicolaus) na „bogatunsku sociologiju” (*fat-cat sociology*) i izričitim zahtevima koje su izneli Klub crnih sociologa, Radikalni klub, Klub žena sociologa, opozicioni glasovi su još uvek bili u manjini. Većina članova je odrasla upijajući liberalni konzervativizam ranije posleratne sociologije. S vremenom, međutim, radikalizam 1960-ih proširio se kroz struku, mada u razblaženoj formi. Sve veća prisutnost i učešće žena i rasnih manjina, uspon generacije 1960-ih na rukovodeće položaje na odsecima i u Udruženju, obeležili su krupan pomak koji se odražava i na sadržaj sociologije.⁵

Tako se politička sociologija okrenula od vrlina američke izborne demokratije ka proučavanju države i njenog odnosa prema klasama, društvenim

4 Podaci o javnoj podršci ratu u Vijetnamu preuzeti su iz Mueller 1973: Tabela 3.3, a o podršci iračkom ratu iz Galupovih anketa.

5 Godine 1968, 19 izabranih članova Saveta ASA bili su beli muškarci, uz jednu jedinu ženu, Miru Komarovski (Mirra Komarovsky). Godine 2004, u dvadesetočlanom Savetu tačno jednu polovinu činile su žene, a polovinu su činili i pripadnici manjina. Što se tiče šire struke, između 1966. i 1969, žene su sticale 18, 6% od ukupnog broja doktorskih titula iz sociologije, dok je 2001. brojka bila 58, 4%. Promena u rasnom udelu počinje kasnije. Godine 1980, 14, 4% doktorata iz sociologije dobijali su pripadnici manjina, dok je 2001. procenat bio 25, 6%.

pokretima kao političkom procesu i produbljivanju demokratske participacije. Sociologija rada se okrenula od procesa adaptacije ka proučavanju dominacije i sindikalnih pokreta. Stratifikacija se pomerila sa proučavanja društvene pokretljivosti unutar hijerarhije zanimanja po ugledu na ispitivanje promenljivih struktura društvene i ekonomske nejednakosti ka klasi, rasi i rodu. Sociologija razvoja je napustila teoriju modernizacije u korist teorije nedovoljne razvijenosti, analize svetskih sistema i rasta kojim upravlja država. Rasna teorija se pomerila sa teorija asimilacije ka političkoj ekonomiji, a zatim ka proučavanju rasnih formacija. Društvena teorija je uvela radikalne interpretacije Vebera i Dirkema, i uključila Marksa u kanon. Ako feminizam i nije sasvim pripušten u kanon, svakako jeste imao dramatičan uticaj na najsadržajnije oblasti sociologije. Globalizacija razbija bazičnu jedinicu analize u sociologiji, državu-naciju, i nameće potrebu za deparohijalizacijom naše discipline. Postoje, naravno, i protivpokreti – na primer, uspon studija asimilacije u proučavanju imigracije, ili neoinstitucionalisti, koji dokumentuju svetsko širenje američkih ustanova – ali tokom poslednjih pola veka opšte kretanje odvijalo se u kritičkom smeru.

Ako su smena političkih generacija i izmenjeni sadržaj sociologije jedan krak makaza, drugi krak, koji se kreće u suprotnom smeru, jeste svet koji proučavamo. Iako se retorika jednakosti i slobode pojačava, sociolozi dokumentuju porast nejednakosti i dominacije. Tokom poslednjih dvadeset pet godina, prethodno stečeni dobici u ekonomskoj sigurnosti i građanskim pravima poništeni su širenjem tržišta (sa pratećim nejednakostima) i nasilnih država koje krše prava i kod kuće i u inostranstvu. Previše često, tržište i država saraduju na štetu čovečanstva povodom onog što je postalo poznato kao neoliberalizam. Bez sumnje, sociolozi jesu postali osetljiviji i fokusiraniji na negativno, ali dokazi koje su prikupili zaista sugerišu regresiju u čitavom nizu oblasti. I, naravno, dok ovo pišem, nama vlada režim koji je u svom etosu duboko antisociološki, neprijateljski prema samoj ideji „društva”.

U našem sopstvenom dvorištu, univerzitet trpi sve oštrije napade iz redova Nacionalnog naučnog udruženja, zbog pružanja utočišta tolikim liberalima. Istovremeno, suočeni sa sve manjim budžetima i pojačanom konkurencijom, javni univerziteti su odgovorili tržišnim rešenjima – zajedničkim ulaganjima sa privatnim korporacijama, reklamnim kampanjama za privlačenje studenata, ulagivanjem privatnim donatorima, pretvaranjem obrazovanja u robu putem obrazovanja na daljinu, zapošljavanjem jeftine profesionalne radne snage na određeno vreme, a da se i ne pominju čitave vojske slabo plaćenih uslužnih radnika (Kirp 2003; Bok 2003). Da li je tržišno rešenje jedino rešenje? Da li moramo da napustimo samu ideju univerziteta kao „javnog” dobra? Interesovanje za javnu sociologiju delom je

i reakcija i odgovor na privatizaciju svega i svačega. Njena vitalnost zavisi od oživljavanja same ideje „javnosti”, koja je još jedna žrtva oluje progressa. Otud paradoks: sve veći jaz između sociološkog etosa i sveta koji proučavamo inspiriše potražnju za javnom sociologijom, ali istovremeno joj stvara i prepreke. Šta da se radi?

2. TEZA: VIŠESTRUKOST JAVNIH SOCIOLOGIJA

Postoji više vrsta javnih sociologija, što odražava različite tipove javnosti i različite načine kako do njih možemo dopreti. Tradicionalna i organska javna sociologija su dva krajnja ali komplementarna tipa. Javnosti se mogu uništiti, ali se mogu i stvarati. Neke nikada ne nestaju – naši studenti su naša prva publika, i to publika koja ne može da pobjegne.

Šta bi trebalo da podrazumevamo pod javnom sociologijom? Javna sociologija dovodi sociologiju u konverzaciju sa javnostima, shvaćenim kao skup ljudi koji i sami među sobom vode razgovor. Ona, stoga, podrazumeva dvostruku konverzaciju. Očigledni kandidati su knjige Diboja (W. E. B. DuBois 1903), *The Souls of Black Folk*, Gunar Mirdal (Gunnar Myrdal), *An American Dilemma* (1994), Dejvid Risman (David Riesman), *The Lonely Crowd* (1950), Robert Bela (Robert Bellah et al.), *Habits of the Heart* (1985). Šta je zajedničko svim ovim knjigama? Napisali su ih sociolozi, čitaju se izvan akademske sredine i postaju instrumenti javne diskusije o prirodi američkog društva – o karakteru njegovih vrednosti, raskoraku između obećanja i stvarnosti, njegovim slabostima i tendencijama. U isti žanr, koji nazivam *tradicionalna javna sociologija*, možemo smestiti sociologe koji pišu kolumne za novine s nacionalnom pokrivenošću, u kojima komentarišu pitanja od javnog značaja. S druge strane, novinari mogu uneti akademska istraživanja u javni domen, kao što su učinili, na primer, sa člankom Krisa Jugena (Chris Uggen) i Džefa Manze (Jeff Manza 2002) iz *American Sociological Review* o političkom značaju oduzimanja prava glasa prekršiocima zakona, ili sa disertacijom Deve Pejdzjer (Devah Pager 2002) o tome kako rasa upravlja efektima evidencije o počinjenim krivičnim delima na perspektive zapošljavanja mladih ljudi. Kod tradicionalne javne sociologije, javnosti kojima se ona obraća obično su nevidljive, „tanke” u smislu da unutar njih nema mnogo interakcije, pasivne, utoliko što ne sačinjavaju pokret ili organizaciju, a obično su i mejnstrim. Tradicionalni javni sociolog pokreće debate unutar ili između javnosti, iako on/a možda u njima zapravo i ne učestvuje.

Postoji, međutim, još jedan tip javne sociologije – *organska javna sociologija*, u kojoj sociolog radi u tesnoj sprezi sa vidljivom, „gustom”, aktivnom, lokalnom i često kontrajavnošću. Glavnina javne sociologije zapravo

i pripada organskoj vrsti – to su sociolozi koji rade sa nekim sindikalnim pokretom, udruženjima stanara, verskim zajednicama, grupama za prava imigranata, organizacijama za ljudska prava. Između organskog javnog sociologa i javnosti odvija se dijalog, proces uzajamnog obrazovanja. Priznanje javne sociologije mora da se proširi i na organsku vrstu, koja često ostaje nevidljiva, privatna i smatra se odvojenom od našeg profesionalnog života. Projekt takvih javnih sociologija jeste učiniti nevidljivo vidljivim, privatno javnim, opravosnažiti te organske veze kao deo našeg sociološkog života.

Tradicionalna i organska javna sociologija nisu suprotstavljene nego komplementarne. Jedna nadahnjuje drugu. Najšira debata koja se u društvu vodi o, recimo, porodičnim vrednostima, može nadahnjivati naš rad sa primaocima socijalne pomoći i zauzvrat biti njime nadahnuta. Debate o NAFTA mogu oblikovati saradnju sociologa sa nekom podružnicom sindikata; rad sa zatvorenima na odbrani njihovih prava može biti nadahnut javnim debatama o zatvorskom kompleksu. Postdiplomci sa Berklija, Grečen Purser (Gretchen Purser), Ejmi Šalet (Amy Schalet) i Ofer Šarone (Ofer Sharone) (Purser, Schalet, and Sharone 2004) proučavali su muke nisko plaćenih uslužnih radnika na kampusima, izvodeći ih iz senke i konstituišući ih kao javnost kojoj univerzitet treba da bude odgovoran. Izveštaj se oslanjao na šire debate o zaposlenoj sirotinji, radnicima-imigrantima i privatizaciji i korporatizaciji univerziteta, a sa svoje strane davao je materijal za javnu diskusiju o akademskom svetu kao zajednici zasnovanoj na principima. U najboljoj varijanti, tradicionalna javna sociologija daje organskoj okvir, dok ova druga disciplinuje, utemeljuje i usmerava prvu.

Možemo razlikovati više tipova javnog sociologa i govoriti o raznim javnostima, ali kako uspostaviti dijalog između te dve strane, akademske i vanakademske? Zašto bi iko slušao nas, umesto da sluša druge poruke koje im stižu putem medija? Da li smo previše kritični da bismo zadobili pažnju naših javnosti? Alan Vulf (Alan Wolfe 1989), Roberta Patnam (Robert Putnam 2001) i Teda Skokpol (Theda Skocpol 2003) idu i dalje i upozoravaju da javnosti nestaju – uništene tržištem, kolonizovane medijima ili ugušene birokratijom. S¹mo postojanje solidne količine javne sociologije, međutim, sugerise da javnosti ne nedostaje, ako se samo potrudimo da ih pronademo. Ali zaista treba još mnogo da učimo o tome kako da im se obratimo. Još uvek smo u početnoj fazi svog projekta. Javnosti ne treba zamišljati kao fiksirane, nego kao fluidne, te možemo da sudelujemo u njihovom stvaranju, kao i njihovoj transformaciji. Zaista, jedan deo našeg posla kao sociologa jeste da definišemo kategorije ljudi – ljudi sa sidom, žene koje boluju od raka dojke, žene, gejevi – a ako to činimo u saradnji sa njima, stvaramo javnosti. Kategorija „žena” postala je osnova za jednu novu javnost – aktivnu, gustu, vidljivu, nacionalnu, štaviše internacionalnu

protivjavnost – zato što su intelektualci, uključujući sociologe, definisali žene kao marginalizovane, izostavljene, ugnjetavane i učutkane, to jest, definisali su ih tako da su se one u tome mogle prepoznati. Iz ovog kratkog izleta kroz raznolikost javnosti jasno je da javna sociologija treba da razvije jednu *sociologiju javnosti* – polazeći ali i idući dalje od rodoslova koji sačinjavaju dela autora kao što su Robert Park (1972 [1904]), Valter Lipman (Walter Lippmann 1922), Džon Džui (John Dewey 1927), Hana Arent (Hanna Arendt 1958), Jirgen Habermas (Jürgen Habermas 1991 [1962]), Ričard Senet (Richard Sennett 1977), Nensi Frejzer (Nancy Fraser 1997), i Majkl Vorner (Michael Warner 2002) – kako bi imala više sluha za mogućnosti i zamke javne sociologije.

Osim stvaranja drugih javnosti, možemo da konstituišemo i sebe kao javnost koja deluje u političkoj areni. Prema slavnoj Dirkemovoj tezi, profesionalna udruženja treba da budu integralni deo nacionalnog političkog života – i ne samo zato da brane svoje uske profesionalne interese. Tako Američko sociološko udruženje može mnogo da doprinese javnoj debati, a to je i činilo, kada je, na primer, podnelo Vrhovnom sudu mišljenje „prijatelja suda” u slučaju Mičigenske afirmativne akcije, kad je objavilo da su sociološka istraživanja pokazala da je rasizam prisutan i da ima društvene i uzroke i posledice, kad su njegovi članovi usvojili rezolucije protiv rata u Iraku i protiv ustavnog amandmana koji bi stavio van zakona istopolni brak, ili kad je Savet ASA protestovao protiv hapšenja egipatskog sociologa Sada Ibrahima (Saad Ibrahim). Govoriti u ime svih sociologa teško je i opasno. Treba da obezbedimo da na javne položaje dolazimo kroz otvoren dijalog, uz slobodno i jednako učešće našeg članstva, kroz produbljivanje unutrašnje demokratije. Višestrukost javnih sociologija odražava ne samo različite publike već i različita vrednosna opredeljenja među sociolozima. Javna sociologija nema intrinzičnu normativnu orijentaciju, osim što je posvećena dijalogu o pitanjima koja se pokreću u sociologiji i uz pomoć nje. Ona može da podrži i hrišćanski fundamentalizam i sociologiju oslobođenja ili komunitarizam. A to što sociologija u stvarnosti više podržava liberalne ili kritičke javne sociologije, posledica je evolucije u etosu sociološke zajednice.

Postoji jedna javnost koja neće nestati pre no što mi sami nestanemo, a to su naši studenti. Svake godine proizvedemo oko 25.000 diplomiranih sociologa. Šta znači razmišljati o njima kao o potencijalnoj javnosti? Sigurno ne znači da treba da ih tretiramo kao prazne posude u koje ulivamo svoje odležalo vino, ili prazne ploče po kojima ispisujemo svoje duboko znanje. Umesto toga, moramo o njima razmišljati kao o nosiocima bogatog proživljenog iskustva, **što dalje** razrađujemo u dublje samorazumevanje istorijskih i društvenih konteksta koji su od tih ljudi napravili to što

oni jesu. Uz pomoć naših velikih socioloških tradicija, pretvaramo njihove privatne nevolje u javna pitanja. Mi to činimo baveći se njihovim životima, a ne suspendujući ih, polazeći od tačke u kojoj se oni nalaze, a ne u kojoj se mi nalazimo. Obrazovanje postaje serija dijaloga na terenu sociologije – dijalog između nas i studenata, između studenata i njihovih sopstvenih iskustava, među samim studentima i napokon dijalog studenata sa javnošću izvan univerziteta. **Učenje kroz rad u zajednici** (*service learning*) je prototip: dok uče, studenti postaju ambasadori sociologije u širem svetu, kao što i u učionicu unose svoj angažman s različitim **javnostima**.⁶ Kao nastavnici, svi smo mi potencijalno javni sociolozi.

Jedna je stvar opravdosnažiti i legitimisati javnu sociologiju kroz priznavanje njenog postojanja, ili izvlačeći je iz privatne sfere na svetlo dana gde se može ispitati i analizirati; nešto je sasvim drugo pretvoriti je u integralni deo naše discipline, što me dovodi do Treće teze.

3. TEZA: PODELA SOCIOLOŠKOG RADA

Javna sociologija je deo šire podele sociološkog rada, koja uključuje i primenjenu, profesionalnu i kritičku sociologiju.

Zagovornik tradicionalne javne sociologije Čarls Rajt Mils (C. Wright Mills 1959), i mnogi drugi posle njega, pretvorili bi svu sociologiju u javnu sociologiju. Mils se poziva na prethodnike iz kasnog 19. veka za koje su naučno i moralno delanje bili nerazdvojni. Međutim, ne možemo se vraćati unazad, u taj raniji period pre akademske revolucije. Umesto toga, moramo ići napred i raditi iz tačke u kojoj smo danas, a to je podela sociološkog rada.

Prvi korak je razgraničiti javnu sociologiju od *primenjene* (*policy sociology*). Primenjena sociologija je sociologija u službi nekog cilja koji je definisao klijent. Svrha primenjene sociologije jeste pružiti rešenja za probleme koji su pred nas izneti, ili legitimisati rešenja do kojih se već došlo. Neki klijenti konkretizuju zadatak koji sociolog ima kroz detaljan ugovor, dok su drugi više nalik na pokrovitelje koji samo postavljaju uopštenu agendu. Uloga stručnog veštaka na sudu, na primer, ta važna služba koju obavljamo za društvo, predstavlja relativno dobro definisan odnos sa klijentom, dok istraživanje uzroka terorizma ili siromaštva uz finansijsku potporu Ministarstva spoljnih poslova daje mnogo fleksibilniji okvir.

Javna sociologija, za razliku od toga, uspostavlja dijaloški odnos između sociologa i javnosti, u kojem se agende obe strane stavljaju na sto, u kojem

⁶ Postoji bogata literatura o *service learning*. Dve knjige su posebno relevantne za sociologiju: Ostrow et al. 1999 i Marullo and Edwards 2000.

se svaka strana prilagođava onoj drugoj. U javnoj sociologiji, diskusija se često tiče vrednosti ili ciljeva koji nisu automatski zajednički obema stranama, tako da je reciprocitet, ili kako to Habermas (1984) naziva, „komunikativno delanje”, često teško održati. Ipak, cilj javne sociologije je razviti takvu konverzaciju.

Bestseller Barbare Erenrajh (Barbara Ehrenreich 2002), *Nickel and Dimed* – etnografija slabo plaćenog rada koja je podvrgla kritici, između ostalog, prakse zapošljavanja u kompaniji Volmart – primer je javne sociologije, dok je veštačenje Vilijama Bilbija (William Bielby 2003) u postupku na osnovu optužbe za polnu diskriminaciju protiv iste kompanije bilo primer primenjene sociologije. Pristupi javne i primenjene sociologije nisu međusobno isključivi, čak ni antagonistički. Kao u navedenom slučaju, oni su često komplementarni. Primenjena sociologija se može pretvoriti u javnu, naročito kad praktičnopolitičke (*policy*) mere zataje, kao u slučaju predloga Džejmisa Kolmana (James Coleman 1966, 1975) u vezi s organizovanim prevozom dece⁷, ili kad vlast odbije da podrži predloge mera, kao što je bio slučaj sa preporukom Vilijama Džulijusa Vilsona (William Julius Wilson 1996) da se otvore radna mesta da bi se ublažilo rasno obojeno siromaštvo, ili angažman Pola Stara (Paul Starr) u neuspelim reformama sistema zdravstvenog osiguranja u Klintonovoj administraciji. Isto tako, javna sociologija se često može pretvoriti u primenjenu. Zapaženi medijski angažman Dajane Von (Diane Vaughan 2004) povodom pada letelice *Columbia*, zasnovan na njenom ranijem istraživanju nesreće spejs-šatla Čelendžer, popločao je put za to da se njene ideje nađu u izveštaju Odbora za ispitivanje nesreće broda *Kolumbija* (2003), a naročito njena kritika organizacione kulture koja je vladala u NASA.⁸

Ne može biti ni primenjene ni javne sociologije bez *profesionalne sociologije*, koja obezbeđuje ispravne i oprobane metode, akumulirane korpuse znanja, orijentaciona pitanja i pojmovne okvire. Profesionalna sociologija nije neprijatelj primenjene i javne već *sine qua non* njihovog postojanja – jer

7 Eng. *busing*. Reč je o praksi potpomognute rasne integracije prethodno segregiranih škola u SAD, kada su crna deca autobusima prevožena u drugi kvart da bi išla u školu sa belom decom. Praksa je u prvi mah izazivala snažan otpor protivnika desegregacije. [Prim. prev.]

8 Spejs-šatl Čelendžer srušio se prilikom poletanja 1986. godine i sedam članova posade izgubilo je život. Događaj je predstavljao veliku traumu za američku javnost jer je poletanje uživo prenošeno preko TV. Dajana Von, sociolog organizacije, napisala je o tome knjigu (*The Challenger Launch Decision: Risky Technology, Culture and Deviance at NASA*, University of Chicago Press, 1996) u kojoj ukazuje na greške u organizaciji rada, hijerarhijsku strukturu i zataškavanje problema u NASA kao uzročnike nesreće. Šatl *Kolumbija* raspao se 2003. prilikom ulaska u Zemljinu orbitu na povratku sa Međunarodne svemirske stanice, takođe sa sedmoro članova posade. [Prim. prev.]

pruža kako legitimitet tako i stručnost za primenjenu i javnu sociologiju. Profesionalna sociologija se sastoji, pre svega, od mnogostrukih ukrštenih istraživačkih programa, od kojih svaki ima svoje pretpostavke, primere, pitanja koja ih određuju, pojmovne aparate i teorije koje evoluiraju.⁹ Većina potpolja sadrži uhodane istraživačke programe, kao što su teorija organizacije, stratifikacija, politička sociologija, sociologija kulture, sociologija porodice, rase, ekonomska sociologija itd. Često postoje istraživački programi unutar potpolja, kao što je organizaciona ekologija u okviru teorije organizacije. Istraživački programi napreduju pokušavajući da razreše svoje središnje zagonetke, koje potiču ili iz spoljašnjih anomalija (raskorak između predviđanja i empirijskih nalaza) ili iz unutrašnjih protivrečnosti. Recimo, istraživački program o društvenim pokretima ustanovljen je potiskivanjem „iracionalističkih” i psiholoških teorija kolektivnog ponašanja i izgrađivanjem novog okvira oko ideje mobilizacije resursa, što je sa svoje strane vodilo formulaciji modela političkog procesa, uokviravanja (*framing*) i, u najnovije vreme, uključivanja emocija. U svakom istraživačkom programu uzorne studije razrešavaju jedan niz enigmi i u isto vreme stvaraju nove, usmeravajući istraživački program u novim pravcima. Istraživački programi se degenerišu kada ih ophrvaju anomalije i protivrečnosti, ili kada nastojanja da se apsorbuju enigme postanu više mehanizmi spasavanja obraza nego istinska teorijska inovacija. Gudvin i Jasper (Goodwin and Jasper 2004:Chapter 1) tvrde da je upravo to bila sudbina teorije društvenih pokreta kad je postala suviše uopštena i okrenuta samoj sebi.

Uloga *kritičke sociologije*, mog četvrtog tipa sociologije, jeste da ispita temelje – kako one eksplicitne tako i implicitne, i normativne i opisne – istraživačkih programa profesionalne sociologije. Ovde mislimo, na primer, na rad Roberta Linda (Robert Lynd 1939) koji se požalio da društvena nauka odustaje od sopstvene odgovornosti da se suoči sa urgentnim kulturnim i institucionalnim problemima svog vremena i umesto toga opsesivno brine o tehnici i specijalizaciji. Rajt Mils (Mills 1959) je osudio profesionalnu sociologiju iz 1950-ih godina zbog njene irelevantnosti, skretanja u zapetljanu „grandioznu teoriju” ili besmislen „apstraktni empirizam” koji odvaja podatke od konteksta. Alvin Gouldner (1970) se ustremio na strukturalni funkcionalizam zbog njegovih pretpostavki o društvu konsenzusa koje su bile u raskoraku sa burnim konfliktima 1960-ih. Feminizam, *queer* teorija i kritička teorija rase oštro su prekorevale profesionalnu sociologiju što previđa sveprisutnost i dubinu rodnog, seksualnog i rasnog ugnjetavanja.

9 Pri formulisanju ideje istraživačkih programa na mene je veliki uticaj izvršio Imre Lakatoš (Imre Lakatos) (1978) sa svojim debatama sa Tomasom Kunom (Thomas Kuhn), Karlom Poperom (Karl Popper) i drugima.

U svakom od tih slučajeva kritička sociologija pokušava da natera profesionalnu sociologiju da postane svesna svojih pristrasnosti i prećutkivanja, promovišući nove istraživačke programe izgrađene na alternativnim temeljima. Kritička sociologija je savest profesionalne sociologije, baš kao što je javna sociologija savest one primenjene.

Kritička sociologija nam takođe daje dva pitanja koja lociraju četiri vrste sociologije u međusobni odnos. Prvo pitanje je postavio Alfred Meklang Li (Alfred McLung Lee 1976) u svom predsedničkom govoru „Sociologija za koga?“ Da li govorimo tek sebi samima (akademske publici) ili se obraćamo i drugima (vanakademske publici)? Postaviti to pitanje znači i odgovoriti na njega, budući da bi se malo ko založio za hermetički zatvorenu disciplinu, ili branio sticanje znanja jedino radi samog znanja. Zalagati se za obraćanje vanakademske publici, bilo opsluživanjem klijenata ili razgovorom sa javnostima, ne znači poricati opasnosti i rizike koje to zalaganje nosi, nego reći da je ono neophodno, uprkos opasnostima i rizicima, ili čak – upravo zbog njih.

Drugo pitanje je Lindovo: „Sociologija za šta?“. Da li treba da se bavimo društvenim ciljevima, ili samo sredstvima da se ti ciljevi postignu? To je distinkcija koja leži u osnovi Veberove rasprave o tehničkoj i vrednosnoj racionalnosti. Veber, a posle njega i Frankfurtska škola, bili su zabrinuti da tehnička racionalnost zamenjuje raspravu o vrednostima, što je Horkhajmer (Horkheimer 1974 /1947/) nazvao pomračenjem uma ili, kako su on i njegov saradnik Teodor Adorno (Theodor Adorno 1969 /1944/) govorili, dijalektikom prosvetiteljstva. Jedan tip znanja nazivam *instrumentalnim znanjem*, bilo to rešavanje zagonetki u profesionalnoj sociologiji, ili rešavanje problema u primenjenoj. Drugi tip zovem *refleksivno znanje*, jer se ono bavi dijalogom o ciljevima, bilo da se taj dijalog odvija unutar akademske zajednice o temeljima njenih istraživačkih programa, ili između naučnika i različitih javnosti o smeru kojim se kreće društvo. Refleksivno znanje propituje vrednosne premise društva kao i naše profesije. Ukupna shema data je u Tabeli 1.¹⁰

¹⁰ Ova shema neugodno liči na Parsonsove (1961) čuvene četiri funkcije – adaptacija, postizanje ciljeva, integracija i latencija (održanje obrazaca), odnosno APIL – koje svaki sistem mora da ispuni da bi preživeo. Ako kritička sociologija odgovara funkciji latencije zasnovane na vrednosnim opredeljenjima, a javna odgovara integraciji, pri čemu je medijum razmene uticaj, onda primenjena sociologija odgovara postizanju ciljeva, a profesionalna sociologija, sa svojom ekonomijom akreditiva, odgovara adaptaciji. Habermas (1984:pogl. 7) daje Parsonsu kritički obrt opisujući kolonizaciju sveta života (latencije i integracije) koju vrši sistem (adaptacije i postizanja ciljeva). Kao što ćemo videti, Sedma teza kombinuje Habermasovu tezu o kolonizaciji sa Burdijeovom (Bourdieu 1988 [1984]) analizom akademskog polja.

	<i>akademska publika</i>	<i>vanakademska publika</i>
<i>instrumentalno znanje</i>	profesionalna	primenjena
<i>refleksivno znanje</i>	kritička	javna

Tabela 1. Podela sociološkog rada

U praksi, bilo koji dati primer sociologije može se naći na granici između ovih idealnih tipova, ili prelaziti iz jednog u drugi tokom vremena. Recimo, već sam pokazao da se razgraničenje između javne i primenjene sociologije lako gubi – sociologija može istovremeno da opslužuje klijenta i da generiše javnu debatu.

Kategorije su društveni proizvodi. Ova kategorizacija sociološkog rada redefiniše način na koji sebe posmatramo. Time se upuštam u ono što bi Pjer Burdije (Pierre Bourdieu 1986 [1979]; 1988 [1984]) nazvao klasifikacijska borba, jer umesto debata o kvantitativnim i kvalitativnim tehnikama, pozitivističkim i interpretativnim metodologijama, mikro i makrosociologiji, u središte stavljam dva pitanja: za koga i za šta se mi bavimo sociologijom? Preostale teze pokušavaju da opravdaju i prošire ovaj klasifikacioni sistem.

4. TEZA: ELABORACIJA UNUTRAŠNJE KOMPLEKSNOSTI

Pitanja – „znanje za koga?” i „znanje za šta?” – definišu fundamentalni karakter naše discipline. Ona ne samo što dele sociologiju na četiri različita tipa, već nam i omogućavaju da razumemo kako je svaki od tipova iznutra konstruisan.

Naša četiri tipa znanja predstavljaju ne samo funkcionalnu diferencijaciju sociologije, već i četiri različite perspektive prema sociologiji. Podela sociološkog rada izgleda veoma različito sa stanovišta kritičke sociologije u poređenju sa, recimo, pogledom iz primenjene sociologije! Zaista, kritička sociologija sebe uglavnom definiše putem opozicije prema profesionalnoj („mejnstrim”) sociologiji, koju smatra neodvojivom od odmetnute primenjene sociologije. Primenjena sociologija uzvraća istom merom, napadajući kritičku sociologiju što politizuje i time diskredituje disciplinu. Dakle, kad god stvari posmatramo iz ugla neke od kategorija, imaćemo tendenciju da esencijalizujemo, homogenizujemo i stereotipiziramo ostale kategorije. Moramo se zato potruditi da priznamo kompleksnost sva četiri tipa sociologije. To će nam najbolje poći za rukom ako još jednom postavimo svoja dva bazična pitanja: znanje za koga? i: znanje za šta?, što rezultira unutrašnjom diferencijacijom svakog tipa sociologije, odnosno jednom

nijansiranijom slikom. Takođe, na taj način saznajemo više o tenzijama unutar svakog tipa koje ga vuku na ovu ili onu stranu.

Počnimo od profesionalne sociologije. U njenoj srži nalaze se stvaranje, elaboracija i degeneracija različitih istraživačkih programa. Ali, postoji i primenjena dimenzija profesionalne sociologije, koja brani sociološko istraživanje u širem svetu – zagovara davanje novčanih sredstava za politički sporna istraživanja, kao što je proučavanje seksualnog ponašanja; određuje protokole kako se obavlja istraživanje na ljudskim subjektima; traži podršku vlade za, recimo, programe stipendija za pripadnike manjina itd. Ta primenjena dimenzija profesionalne sociologije koncentrisana je u kancelariji Američkog sociološkog udruženja i predstavljena na stranicama njegovog biltena *Footnotes*. Zatim, postoji i javno lice profesionalne sociologije, kada se istraživački nalazi predstavljaju laičkoj publici na pristupačan način. To je bila nameravana svrha novog ASA magazina, *Contexts*, ali sličnu funkciju obavljaju i redovni Kongresni informativni sastanci koje organizuje rukovodstvo ASA. Tu su i brojni nastavnici koji prenose nalaze socioloških istraživanja i, naravno, pisanje udžbenika. Ovo javno lice profesionalne sociologije tek je tankom linijom razgraničeno od same javne sociologije, ali je tešnje vezano za obezbeđivanje uslova za naše glavne profesionalne aktivnosti.

Najzad, postoji i kritičko lice profesionalne sociologije – debate unutar i između istraživačkih programa, na primer ona o relativnoj važnosti klase i rase, o efektima globalizacije, o obrascima iscrpljivanja na radnom mestu, o klasnim osnovama izborne politike, o izvorima nerazvijenosti itd. Takve kritičke debate su predmet članaka u *Annual Review of Sociology* i unose neophodni dinamizam u naše istraživačke programe. Četiri podoblasti profesionalne sociologije predstavljene su u Tabeli 2.

<i>profesionalna</i> Istraživanja u okviru istraživačkih programa koji definišu pretpostavke, teorije, koncepte, pitanja i zagonetke	<i>primenjena</i> Odbrana sociološkog rada, ljudskih subjekata, finansiranja, kongresni informativni sastanci
<i>kritička</i> Kritičke debate u disciplini unutar i između istraživačkih programa	<i>javna</i> Briga za javni imidž sociologije, predstavljanje rezultata na pristupačan način, podučavanje o uvodu u sociologiju i pisanje udžbenika

Tabela 2. Struktura profesionalne sociologije

Dok kod profesionalne sociologije, zbog njene veličine, možemo da raspoznamo njenu funkcionalnu diferencijaciju ili, kako bi to Abot (Abbott

2001) nazvao, „fraktalizaciju”, drugi tipovi sociologije su manje iznutra razvijeni, te je bolje govoriti o njihovim različitim aspektima ili dimenzijama. Tako, glavna aktivnost javne sociologije – dijalog između sociologa i njihovih javnosti – podržana je (ili nije podržana) profesionalnim, kritičkim i primenjenim momentom. Uzmite, na primer, Projekt istraživanja i akcije u oblasti medija koje realizuje Univerzitet u Bostonu (*Boston College*), a koje spajaju sociologe sa organizatorima u lokalnim zajednicama da bi naučili kako da na najbolji način u medijima predstavljaju društvena pitanja. Ovaj projekt ima profesionalni momenat zasnovan na ideji Vilijama Gemsona (William Gamson) o „uokviravanju” (*framing*), kritički momenat kojim se uočavaju ograničenja u funkcionisanju medija i primenjeni momenat koji se bavi konkretnim ciljevima samih aktivista. Šarlot Rajan (Charlotte Ryan 2004) opisuje tenzije unutar tog projekta koje proističu iz protivrečnih zahteva između neposrednosti javne sociologije i karijernog ritma profesionalne sociologije, dok Gemson (Gamson 2004) podvlači ograničeno ekonomsko učešće univerziteta u projektu koji za cilj ima jačanje lokalnih zajednica.

Primenjena sociologija takođe ima svoj profesionalni, kritički i javni momenat. Ovde je zanimljiv slučaj iskustvo Džudi Stejsi (Judy Stacey 2004) kada je nastupila kao veštak u odbrani prava na istopolni brak u kanadskoj državi Ontario. Pravni protivnici istopolnih brakova poslužili su se njenim veoma čitanim člankom iz *American Sociological Review* (Stacey and Biblarz 2001). Autori članka tvrdili su da, iako studije pokazuju neke male razlike u efektima gej roditeljstva na decu, deca postaju otvorenija prema seksualnoj različitosti – nema dokaza da su ti efekti na bilo koji način „štetni”. Protivnici istopolnog braka tvrdili su da su Stejsi i Biblarz koristili studije koje su u naučnom pogledu bile tako slabe, da se takvi zaključci ne mogu izvući. Džudi Stejsi se, dakle, našla u neuobičajenom položaju – da brani naučnu strogost svojih zaključaka. Štaviše, njena odbrana gej građanskih sloboda uključivala je odbranu braka – institucije koju je prethodno podvrgla oštroj kritici u svojim naučnim radovima. U ovom slučaju, vidimo kako primenjena sociologija može ograničavati i kako njena zavisnost od profesionalne sociologije može da je postavi nasuprot kritičkoj i javnoj sociologiji. Četiri lica bilo kog tipa sociologije možda neće uvek biti međusobno usklađena.

To vidimo i u kritičkoj sociologiji. U svom klasičnom tekstu „Sociologija za žene”, Doroti Smit (Dorothy Smith 1987:Chapter 2) kritikovala je sociologiju zbog univerzalizacije muškog stanovišta, naročito stanovišta vladajućih muškaraca koji upravljaju makrostrukturama društva. Oslanjajući se na kanonske spise Alfreda Šuca (Alfred Schütz), ona elaborira stanovište žena kao ukorenjeno u mikrostrukture svakodnevnog života – nevidljivi

rad koji podupire makrostrukture. Patriša Hil Kolins (Patricia Hill Collins 1991) dalje je razvila analizu stanovišta insistirajući da ispravan uvid u društvo dolazi od onih koji su višestruko ugnjeteni, a to su siromašne crkinje; ali i ona se oslanjala na konvencionalnu društvenu teoriju, u njenom slučaju ne Šuca, već Georga Zimela (Georg Simmel) i Roberta Mertona, da elaborira kritiku profesionalne sociologije. Štaviše, za nju je tu postojao i javni momenat – crne intelektualke su morale biti povezane sa kulturom siromašnih crkinja da bi se u profesionalnu sociologiju unela veća univerzalnost. Tako, vidimo profesionalni i javni moment kritičke sociologije, ali šta je s njenim primenjenim momentom? Da li bi se moglo tvrditi da ovde leži *realpolitik* odbrane prostorâ za kritičku misao unutar univerziteta, prostora koji bi podrazumevali interdisciplinarnе programe, institute i borbu za predstavljanje?

To je samo nekoliko primera koji ilustruju kompleksnost svakog tipa sociologije i priznaju njihovu akademsku i vanakademsku, kao i instrumentalnu i refleksivnu dimenziju. Taj složeni unutrašnji sastav ne bi trebalo zaboraviti kada se vratimo na odnose između četiri glavna tipa.

5. TEZA: LOCIRANJE SOCIOLOGA

Mora se napraviti razlika između sociologije i njenih unutrašnjih podela, na jednoj strani, i sociologa i njihovih putanja, na drugoj. Život sociologa pokreće se napred neskladom između njihovih socioloških habitusa i strukture disciplinarnog polja kao celine.

Treba razlikovati podelu sociološkog rada i sociologe koji nastanjuju jedno ili više mesta unutar njega. Oko 30% nosilaca doktorata iz sociologije radi izvan univerziteta, najviše u domenu istraživanja praktične politike (*world of policy research*) odakle se ponekad otiskuju i u javni domen (Kang 2003). Preostalih 70% doktora nauka, koji predaju na univerzitetima, zauzimaju profesionalni kvadrant, sprovode istraživanja ili popularizuju rezultate, ali mogu imati položaje i u ostalim kvadrantima, barem ako imaju radni angažman koji vodi redovnoj profesuri. Za razliku od njih, armija privremenih radnika – asistenata, privremenih predavača, nastavnika s nepunim radnim vremenom – zaglavljani su na jednom mestu, slabo plaćeni (2000–4000 dolara po kursu) za svoj najčešće predan nastavni rad, sa nesigurnim zaposlenjem i obično bez zdravstvenog i penzijskog osiguranja (Spalter-Roth and Erskine 2004). Više ih ima na prestižnim univerzitetima, na kojima njihov broj dostiže i do 40% svih zaposlenih i drže do 40% svih kurseva. To su nevidljivi nadničari koji subvencionišu istraživanja i

plate stalno zaposlenih nastavnika, što ovima oslobađa vreme da se bave drugim aktivnostima.

Mnogi među našim najistaknutijim sociolozima zauzimali su više lokacija. Džejms Kolman, na primer, istovremeno je radio u profesionalnom i u primenjenom svetu, a bio je neprijateljski nastrojen prema kritičkoj i javnoj sociologiji. Kristofer Dženks (Christopher Jencks), koji radi na sličnim poljima primenjene sociologije, neobičan je po tome što kombinuje kritičke i javne momente sa profesionalnim i primenjenim radom. Sociologija emocija Arli Hohšild (Arlie Hochschild) razapeta je između profesionalne i kritičke sociologije, dok njen rad o zaposlenju i porodici kombinuje javnu i primenjenu sociologiju. Naravno, pomenuti sociolozi imaju ili su imali udobne pozicije na visoko rangiranim odeljenjima za sociologiju na kojima uslovi rada dozvoljavaju višestruke lokacije. Većina nas zauzima samo jedan kvadrant u jednom trenutku. Stoga, treba da obratimo pažnju i na karijere.

Sociolozi su ne samo istovremeno locirani u različite položaje, već i tokom vremena ispisuju putanje kroz naša četiri tipa sociologije. Pre konsolidacije profesionalne karijere, kretanje među kvadrantima bilo je haotičnije. Duboko razočaran akademskim svetom i marginalizovan u njemu zbog svoje rasne pripadnosti, pošto je završio *The Philadelphia Negro* 1899, i pošto je otvorio i rukovodio Atlantskom sociološkom laboratorijom na Univerzitetu u Atlanti između 1897. i 1910, Diboja je napustio akademski svet da bi osnovao Nacionalno udruženje za napredak obojenih (NAACP) i postao urednik časopisa ovog udruženja, *Crisis*. U toj javnoj ulozi pisao je različite popularne eseje, koji su neminovno bili pod uticajem njegove sociologije. Godine 1934. vratio se na univerzitet da bi preuzeo mesto upravnika Odeljenja za sociologiju u Atlanti, gde je završio još jednu klasičnu monografiju, *Black Reconstruction*, da bi posle Drugog svetskog rata ponovo otišao, na nacionalne i međunarodne javne funkcije. Njegove neumorne kampanje za rasnu pravdu bile su zenit javne sociologije, iako je, naravno, njegov krajnji cilj bio da se promeni praktična politika. Javna sociologija često predstavlja put koji se otvara marginalizovanim akterima isključenim iz političke arene i izopštenim iz akademije.

Dok se Diboja odlučio za put koji ga je vodio iz akademskog sveta, njegov večiti protivnik, drugo veliko ime u sociologiji rasnih odnosa, Robert Park, putovao je u suprotnom smeru.¹¹ Posle mnogo godina novinarske karijere, koja je uključivala radikalno raskrinkavanje zverstava Belgije u Kongu,

11 Zahvaljujem Stivenu Stajnbergu (Stephen Steinberg) što mi je skrenuo pažnju na ovu koincidenciju. Iako je odigrao krupnu ulogu u profesionalizaciji sociologije, Park nije digao ruke od društvene reforme, i to uprkos zalaganju za distanciranu društvenu nauku i javnom protivljenju akcionoj sociologiji kojom su se bavile žene iz *Hull House-a*.

postao je privatni sekretar i istraživač-analitičar Bukera T. Vašingtona (Booker T. Washington), pre no što je postao član Odeljenja za sociologiju na Čikaškom univerzitetu, dajući potom značajan doprinos njegovom daljem uobličavanju i profesionalizovanju (Lyman 1992).

Rajt Mills je pripadao kasnijoj generaciji, ali se, kao i Dibo, postepeno razočaravao akademskim svetom. Pošto je završio osnovne studije filozofije na Univerzitetu u Teksasu, otišao je u Viskonsin da radi sa Hansom Gertom, emigrantom iz Nemačke. Tamo je napisao disertaciju o pragmatizmu. Robert Merton i Pol Lazarsfeld (Paul Lazarsfeld) pozvali su ga na Univerzitet Kolumbija jer je obećavao kao profesionalni sociolog. Ali, kako nije mogao da podnese „neliberalnu praktičnost” Lazarsfeldove Kancelarije za primenjena istraživanja, okrenuo se od instrumentalne ka javnoj sociologiji – *New Men of Power*, *Beli okovratnik* i *Elita vlasti*. Na kraju svog kratkog života vratiće se temi obećanja i izdaje sociologije u inspirativnoj knjizi *Sociološka imaginacija*. Taj obrt ka kritičkoj sociologiji poklopio se sa izlaskom izvan granica sociologije u oblast javnog intelektualca – delima *Listen, Yankee!* i *The Causes of World War Three* – knjigama koje su tek izdaleka povezane sa sociologijom.¹²

Danas su karijere u sociologiji čvršće strukturisane nego u Milsovo vreme. Tipični postdiplomac, možda inspirisan nekim od svojih profesora na osnovnim studijama, ili iscrpljen zahtevnim aktivizmom u nekom društvenom pokretu, upisuje doktorske studije sa kritičkim stavom i željom da nauči više o mogućnostima društvene promene, svedeno da li je reč o iskorenjivanju side u Africi, smanjivanju nasilja među mladima, uslovima za uspeh feminističkih pokreta u Turskoj i Iranu, porodici kao izvoru morala, varijacijama u podršci smrtnoj kazni, iskrivljenoj slici islama u javnosti itd. Tu se on/a suočava sa nizom obaveznih predmeta, od kojih svaki ima svoje teške tekstove s kojima treba izaći na kraj ili apstraktne tehnike kojima treba ovladati. Posle tri ili četiri godine spreman je da polaže ispite iz tri ili četiri oblasti, posle čega kreće u izradu disertacije. Čitav proces može trajati pet i više godina. Kao da su postdiplomske studije organizovane tako da iscede sva moralna opredeljenja koja su ljudima uopšte ulila interesovanje za sociologiju.

Kao što je Dirkem naglašavao neugovorne elemente ugovora – konsenzus i poverenje na kojima počiva i bez kojih bi bio nemoguć – moramo ceniti značaj nekarijerističke podloge karijere. Mnogi od onih 50–70% doktoranata koji uspeju da stignu do odbrane disertacije, održavaju svoju

¹² Razlika između „javnog sociologa” i „javnog intelektualca” veoma je važna – prvi je specijalistička varijanta drugog, jer ograničava javni komentar na oblasti ustanovljene stručnosti umesto da se izjašnjava na teme od opšteg interesa (Gans 2002).

prvobitnu posvećenost živom baveći se uzgred javnom sociologijom – često kriomice od mentora. Koliko sam samo puta čuo kako profesori savetuju studentima da se ostave javne sociologije sve dok ne steknu trajno zvanje – ne shvatajući (ili pak shvatajući suviše dobro?) da je javna sociologija ono što održava sociološku strast. Ako studenti slušaju savet mentora, mogu završiti kao privremeni radnici; u tom slučaju imaće još manje vremena za javnu sociologiju; ili mogu imati sreće pa naći posao koji ih vodi ka trajnom zvanju; u tom slučaju moraće da brinu o objavljivanju člana u uglednim časopisima ili knjiga kod uglednih akademskih izdavača. Kad steknu trajno zvanje, slobodni su da se prepuste svojim mladalačkim strastima, ali dok dotle stignu, oni više nisu mladi. Možda su izgubili sav interes za javnu sociologiju, i više vole probitačniji praktičnopolitički svet konsultanata, ili nišu u profesionalnoj sociologiji. Bolje je prepustiti se posvećenosti javnoj sociologiji od samog početka, i na taj način zapaliti baklju profesionalne sociologije.

Diferencijacija sociološkog rada sa pratećom specijalizacijom može dovesti do anksioznosti u sociološkom habitusu koji žudi za jedinstvom reflektivnog i instrumentalnog znanja, ili habitusu koji teži i akademskoj i vanakademskoj publici. Tenzija između institucije i habitusa neprekidno gura sociologe iz jednog u drugi kvadrant, u kojem se možda malo zadrže na osnovu ritualističkog prilagođavanja, pre nego što se ponovo pokrenu, ili sasvim napuste disciplinu. Ipak, uvek ima onih čiji se habitus dobro prilagođava specijalizaciji i čije su energija i strast zarazne, pa se prelivaju u druge kvadrante. Kao što ću sada ustvrditi, specijalizacija nije neprijatelj javne sociologije.

6. TEZA: NORMATIVNI MODEL I NJEGOVE PATOLOGIJE

Napredak naše discipline zavisi od zajedničkog etosa, koji je podloga recipročne međuzavisnosti profesionalne, primenjene, javne i kritičke sociologije. Međutim, svaki tip sociologije, ako postane previše prijemčiv za svoje različite publike, može poprimiti patološke oblike koji će ugroziti vitalnost celine.

Oni koji su prihvatili javnu sociologiju često su iskazivali otvoren prezir prema profesionalnoj sociologiji. Knjiga *The Last Intellectuals* Rasela Džekobija (Russell Jacoby 1987) pokrenula je seriju komentara koji lamentiraju nad povlačenjem javnog intelektualca u čauru profesionalizacije. Orlando Paterson (Orlando Patterson 2002) slavi Dejvida Rismana kao „Poslednjeg sociologa”, jer se Risman, kao i drugi iz njegove generacije, bavio pitanjima

od velikog javnog značaja, dok današnja profesionalna sociologija testira uske hipoteze, imitirajući prirodne nauke. Pitajući „Šta li se to desilo sociologiji?“, Piter Berger (Peter Berger 2002) odgovara da je polje palo kao žrtva metodološkog fetišizma i opsjednutosti trivijalnim temama. Ali, on se takođe žali da je generacija 1960-ih sociologiju od nauke pretvorila u ideologiju. Taj njegov stav izraz je hladnog prijema na koji je javna sociologija naišla kod mnogih profesionalnih sociologa, koji se plaše da će javni angažman iskvariti nauku, ugroziti legitimnost discipline i materijalne resurse koji joj stoje na raspolaganju.

Ja mislim suprotno – da između profesionalne i javne sociologije treba da bude, i da često ima, poštovanja i sinergije. Daleko od toga da su međusobno nesaglasne, njih dve su kao sijamski blizanci. Moja normativna vizija sociološke discipline jeste vizija recipročne međuzavisnosti četiri tipa – organska solidarnost u kojoj svaki tip sociologije dobija energiju, smisao i imaginaciju iz svoje povezanosti s ostalima.

Kao što sam već naglasio, u srcu naše discipline nalazi se njena profesionalna komponenta. Bez profesionalne sociologije ne može biti ni primenjene ni javne sociologije, kao što ne može biti ni kritičke – jer ne bi bilo šta da se kritikuje. Isto tako, vitalnost profesionalne sociologije zavisi od neprekidnog suočavanja sa javnim pitanjima kroz kanal javne sociologije. Pokret za građanska prava transformisao je sociološko razumevanje politike, feministički pokret je dao nove pravce tako brojnim oblastima sociologije. U oba slučaja, sociolozi koji su bili angažovani i učestvovali u tim pokretima bili su ti koji unose nove ideje u sociologiju. Slično tome, javna odbrana braka Linde Vejt (Linda Waite 2000) pokrenula je živu debatu u okviru struke. Kritička sociologija može biti trn u oku profesionalne sociologije, ali ona ima ključnu ulogu u tome što nas tera da postanemo svesni pretpostavki koje pravimo, da bismo ih s vremena na vreme revidirali. Setimo se koliko su smeli i podsticajni bili izazovi koje je Goldner (Alvin Gouldner 1970) uputio strukturalnom funkcionalizmu, takođe upozoravajući na opasnost da primenjena sociologija postane nenamerni pomoćnik tlačiteljskoj društvenoj kontroli. Danas možemo u rubriku kritičke sociologije da uključimo i pokret za „čistu sociologiju“, naučnu sociologiju očišćenu od javnog angažmana. Ono što je juče bilo profesionalna sociologija, danas može postati kritička. Primenjena sociologija unela je novu energiju u sociologiju nejednakosti svojim istraživanjima siromaštva i obrazovanja. Nedavno, medicinska istraživanja spojila su sve četiri sociologije saradujući sa grupama građana povodom bolesti kao što je tumor dojke, gradeći nove participativne modele nauke (Brown et al. 2004; McCormick et al. in press).

	akademsko	vanakademsko
<i>instrumentalno</i> znanje istina legitimnost odgovornost politika patologija	<i>profesionalna sociologija</i> teorijsko-empirijsko korespondencijom naučne norme kolegama profesionalni interes samoreferencijalnost	<i>primenjena sociologija</i> konkretno pragmatična delotvornost klijentima praktična intervencija servilnost
<i>kritičko</i> znanje istina legitimnost odgovornost politika patologija	<i>kritička sociologija</i> utemeljiteljsko normativno zasnovana moralna vizija kritičkim intelektualcima interna debata dogmatizam	<i>javna sociologija</i> komunikativno putem konsenzusa relevantnost odabranim javnostima javni dijalog pomodnost

Tabela 3. Elaboracija tipova sociološkog znanja

Takvih primera sinergije ima mnogo, ali ne treba misliti da je integracija naše discipline lagana stvar. Neretko se veze između četiri sociologije s mukom uspostavljaju, zato što one podrazumevaju korenito različite kognitivne prakse, različite duž mnogih dimenzija – oblika znanja, istine, legitimnosti, odgovornosti i politike, što kulminira u osobenim patologijama. Tabela 3 ističe te razlike.

Znanje koje asociramo sa profesionalnom sociologijom zasniva se na razvoju istraživačkih programa, što je različito od konkretnog znanja koje zahtevaju klijenti primenjene sociologije, kao i od komunikativnog znanja koje sociolozi razmenjuju sa različitim javnostima, što je opet različito od utemeljiteljskog (*foundational*) znanja kritičke sociologije. Iz ovoga sledi shvatanje istine kojeg se svaka od njih pridržava. U slučaju profesionalne sociologije, fokus je na proizvodnji teorija koje su u skladu s empirijskim svetom (korespondencija); u slučaju primenjene, znanje treba da bude „praktično” ili „korisno”, dok se kod javne sociologije znanje zasniva na konsenzusu između sociologâ i javnosti s kojima su u dijalogu, dok za kritičku sociologiju istina nije ništa bez normativnih temelja koji je usmeravaju. Svaki tip sociologije ima svoju legitimaciju: profesionalna sociologija opravdava se kroz naučne norme, primenjena kroz efikasnost, javna kroz relevantnost, a kritička pružanjem moralne vizije. Svaki tip sociologije

takođe ima sopstvenu vrstu odgovornosti. Profesionalna sociologija odgovara sudu kolega (*peer review*), primenjena svojim klijentima, javna odba-
branoj javnosti, dok je kritička sociologija odgovorna zajednici kritičkih
intelektualaca koja može prevazilaziti granice discipline. Nadalje, svaki tip
sociologije ima sopstvenu politiku. Profesionalna sociologija brani uslove
za nauku, primenjena predlaže intervencije u vidu praktičnih mera, jav-
na razumeva politiku kao demokratski dijalog, dok je kritička posvećena
otvaranju debate unutar naše discipline.

Najzad, i najvažnije, svaki tip sociologije pati od sopstvene patologije,
koja proističe iz njene kognitivne prakse i njene uklopljenosti u divergentne
institucije. Oni koji se obraćaju samo uskom krugu kolega naučnika, lako
nazaduju ka izolaciji. Radeći na rešavanju zagonetki koje definišu naši is-
traživački programi, profesionalna sociologija se može lako fokusirati na
naoko irelevantne stvari.¹³ U našem nastojanju da odbranimo svoje mesto
u svetu nauke, zaista imamo interesa da uspostavimo monopol na nepri-
stupačno znanje, što može dovesti do nerazumljive grandioznosti ili pak
uskog „metodizma”. Ništa manje no profesionalna sociologija, i kritička
ima svoje patološke tendencije ka sektaštvu okrenutom ka unutra – na-
stajanje dogmatskih zajednica koje više ne nude nikakvo ozbiljno bavlje-
nje profesionalnom sociologijom niti uvode vrednosti u javnu sociologiju.
Na drugoj strani, primenjena sociologija se suviše lako dá zarobiti od kli-
jenata koji nameću stroge ugovorne obaveze uz finansiranje, a ta iskrivlje-
nja mogu odjeknuti i u profesionalnoj sociologiji. Da su tržišna istraživa-
nja zavladała finansiranjem primenjene sociologije, kao što se Mils plašio,
onda bismo svi postali zarobljenici. Migracije sociologa na fakultete za
biznis, pedagogiju i praktičnu politiku možda su ovu patologiju ublažile,
ali sigurno nisu izolovale disciplinu od takvih pritisaka. Javna sociologija,
ništa manje od primenjene, može postati talac spoljašnjih sila. Težeći ka
popularnosti, javna sociologija je izložena iskušenju da se dodvorava i la-
ska svojim javnostima, i na taj način kompromituje profesionalnu i kritič-
ku posvećenost. Postoji, naravno, i druga opasnost, da se javna sociologija
s visine obraća svojim javnostima, kao kakva intelektualna avangarda. Za-
ista, takvu patologiju možemo detektovati u preziru koji je Rajt Mils gajio
prema masovnom društvu.

Te patologije su stvarne tendencije, tako da kritičke opaske Džekobija,
Patersona, Bergera i drugih na račun profesionalne sociologije nisu bez osno-
va. Pomenuti kritičari, međutim, greše u tome što patološko proglašavaju

13 Kažem „naoko” irelevantne, jer istraživački program je taj koji definiše šta je ano-
malno ili protivrečno. Ako se rezultati čine trivijalnim, onda s̄m istraživački program
mora poneti teret relevantnosti i uvida.

uobičajenim. Oni na zgodan način previđaju važna, relevantna istraživanja u profesionalnoj sociologiji, koja se prikazuju, na primer, na stranicama časopisa *Contexts*, isto kao što previđaju patologije onih tipova sociologije za koje se sami zalažu. Profesionalci su ništa manje krivi što patologizuju javnu sociologiju kao „pop sociologiju”, a u isto vreme previđaju sveprisutnu i robustnu, ali često teže pristupačnu, javnu sociologiju. Kao zajednica, previše lako zaratimo jedni s drugima, slepi za nužnu međuzavisnost naših divergentnih znanja. Moramo da se vežemo za katarku i da učinimo da naša profesionalna, primenjena, javna i kritička sociologija budu jedna drugoj odgovorne. Na taj način bismo takođe obuzdali razvoj patologija. Institucionalizacija recipročne razmene bi isto tako zahtevala od nas da razvijemo zajednički etos koji priznaje validnost sva četiri tipa sociologije – posvećenost zasnovanu na hitnosti problema koje proučavamo. U tom najboljem od svih svetova, u toj normativnoj viziji, ne bi se moralo biti javni sociolog da se doprinese javnoj sociologiji, to bi čovek mogao učiniti i tako što bi bio dobar profesionalni, kritički ili primenjeni sociolog. Napredak svake od sociologija bio bi uslov napretka svake od njih.

7. TEZA: DISCIPLINA KAO POLJE MOĆI

U stvarnom svetu, discipline su polja moći u kojima recipročna međuzavisnost postaje asimetrična i antagonistička. Rezultat, makar u SAD, jeste jedan vid dominacije u kojem instrumentalno znanje preovladava nad refleksivnim znanjem.

Naš andeo istorije, pošto se probudio 1970-ih, počišćen je jednom drugom olujom tokom 1980-ih. Sociologija je bila u krizi – upis studenata je pao, stanje na tržištu radnih mesta za kvalifikovane sociologe se pogoršavalo, pričalo se o zatvaranju odeljenja, a u intelektualnom smislu, disciplina je, činilo se, gubila usmerenje. Iz pera Irvinga Luisa Horovica (Irving Louis Horowitz 1993) poteklo je delo *Decomposition of Sociology*, koje se žalilo na politizaciju sociologije. Džejms Kolman (Coleman 1991, 1992) posvetio je nekoliko članaka opasnostima političke korektnosti i invaziji društvenih normi u akademiju. Zbornik koji je priredio Stiven Kol (Stephen Cole 2001), *What's Wrong with Sociology?* okupio je tako istaknute sociologe kao što su Piter Berger, Džoan Huber (Joan Huber), Rendal Kolins (Randal Collins), Sejmur Martin Lipset, Džejms Dejvis (James Davis), Mejer Zald (Mayer Zald), Artur Stinčkomb (Arthur Stinchcombe) i Hauard Beker (Howard Becker). Oni su lamentirali nad fragmentacijom, nekoherentnošću, nekumulativnošću sociologije – kao da je prava nauka, da upotrebimo

njihovu sliku prirodne nauke ili ekonomije, uvek integrisana, koherentna i kumulativna! Optimizam iz 1950-ih razvejan je u suočavanju s nizom kritičkih izazova upućenih sociologiji konsenzusa tokom 1960-ih i 1970-ih. Sada su stvari došle na naplatu i sociologija, ili njihova vizija sociologije, bila je u opasnosti.

Možda najinteresantniji i najdosledniji primer ovog žanra je bila knjiga Stivena i Džonatana Tarnera (Stephen and Jonathan Turner 1990) *The Impossible Science*, koja je rekonstruisala istoriju sociologije iz te mračne perspektive. Od početka, upozoravaju oni, sociologija nema ni trajnu publiku ni pouzdane klijente i pokrovitelje. Stalno je nadvladavaju političke sile, a jedini prekid bio je prolazni uspon naučnosti u periodu posle Drugog svetskog rata. Ako postoji zajednička nit koja se provlači kroz sve ove narative o propadanju, to je pronalaženje uzroka za loše stanje sociologije u subverzivnoj moći njenog refleksivnog znanja, u vidu bilo kritičke ili javne sociologije.

U jednom pogledu se slažem sa „teoretičarima propadanja” (*declinists*): naša disciplina nije samo potencijalno integrisana podela rada već i *polje moći*, manje-više stabilna hijerarhija antagonističkih znanja. Moje neslaganje se, međutim, odnosi na njihovu evaluaciju stanja sociologije i ravnoteže moći unutar naše discipline. Opadanje sociologije tokom 1980-ih bilo je kratkog veka. Daleko od toga da je u mrtvilu, danas je sociologija u nikad boljem stanju. Broj studenata raste postojano od 1985, i pretekao je ekonomiju i istoriju, skoro se izjednačava sa politikologijom. Obrazovanje doktora nauka još uvek kaska za tim susednim disciplinama, ali i na tom polju naš broj stabilno raste od 1989. godine. I možemo očekivati da će nastaviti da raste, kako bi se zadovoljila potražnja za nastavnicima na osnovnim studijama, iako trend okretanja asistentima i privremeno zaposlenom nastavnom kadru ne pokazuje znake uzmicanja. Članstvo ASA brzo raste poslednje 4 godine, sustižući istorijski maksimum koji je postignut 1970-ih. S obzirom na političku klimu, neprijateljsku prema sociologiji, sve ovo je možda neobično, ali može biti da upravo ta klima privlači ljude kritičkom i javnom momentu sociologije.

Moja druga tačka neslaganja sa „teoretičarima propadanja” tiče se pretjnji sociologiji. Verujem da je u opasnosti refleksivna dimenzija sociologije, a ne instrumentalna. Barem u SAD, profesionalna i primenjena sociologija – od kojih jedna obezbeđuje karijere, a druga finansijska sredstva – dikтираju pravac discipline. Vrednosti koje obezbeđuje kritička sociologija i uticaj koji obezbeđuje javna ne mogu se po moći meriti sa karijerama i novcem. Možda postoji dijalog duž vertikalne dimenzije Tabele 1, ali istinske veze simbioze leže u horizontalnom pravcu, što stvara vladajuću koaliciju profesionalne i primenjene sociologije, i solidarnost potčinjenih između

kritičke i javne. Ovaj obrazac dominacije proishodi iz ukorenjenosti discipline u širu konstelaciju moći i interesa. U našem društvu, novac i moć govore glasnije nego vrednosti i uticaj. U SAD, kapitalizam je posebno sirov, sa javnom sferom koja je ne samo slaba, nego je i pod najezdom armija eksperata i mnoštva medija. Sociološki glas se lako izgubi. Kao što javna sociologija mora da se suoči sa kompetitivnom javnom sferom, i kritička sociologija nailazi na disciplinarnu rascepanost, a rezultat je – da kritička diskusija biva lišena pristupa svom najmoćnijem sredstvu – paralelnim perspektivama u drugim disciplinama.

Ravnoteža moći je možda nagnuta na stranu instrumentalnog znanja, ali i dalje možemo sami da stvaramo svoju disciplinu, stvarajući prostore za proizvodnju smelijih i vitalnijih vizija. Svakako, postoji protivrečnost između odgovornosti koju profesionalna sociologija ima prema kolegijalnom mišljenju i odgovornosti javne sociologije prema javnostima, ali da li to mora voditi u zaraćene tabore, od kojih svaki patologizuje onog drugog? Svakako, kritička i primenjena sociologija se ne slažu – jedna se čvrsto drži svoje autonomije, a druga svojih klijenata – ali ako bi svaka od njih prepoznala delove one druge u sebi samoj, uzajamnost bi mogla da dođe na mesto antagonizma. Umesto da guramo disciplinu u odvojene sfere, mogli bismo da razvijemo različite sinergije i plodne međusobne komunikacije.

Ovde nema prostora da se dalje razmatraju potencijalni antagonizmi i savezništva unutar tog polja moći. Neka bude dovoljno reći sledeće: ako se naša disciplina može držati na okupu jedino pod nekim sistemom dominacije, neka taj sistem bude sistem hegemonije, a ne despotije. To će reći da potčinjenim (*subaltern*) znanjima (kritičkom i javnom) treba dati prostora da dišu kako bi razvila sopstvene kapacitete i ulila dinamizam natrag u dominantna znanja. Profesionalna i primenjena sociologija bi trebalo da shvate da je napredak kritičke i javne sociologije i u njihovom najboljem interesu. Ma koliko da ga to remeti na kratak rok, na duži rok instrumentalno znanje ne može da se razvija bez izazova koji mu stižu od refleksivnih znanja, to jest, od obnove i preusmeravanja vrednosti koje stoje u podlozi njihovih istraživanja, vrednosti koje šire društvo daje i obnavlja.

Skicirali smo polje moći koje obuhvata odnose između četiri sociologije na relativno apstraktan način. Njihova konkretna kombinacija variraće od jednog do drugog odseka, u jednoj istoj zemlji tokom vremena, od zemlje do zemlje, a i globalna konfiguracija će se menjati. U skladu s time, naredne tri teze ispituju specifičnost savremene konfiguracije u američkoj sociologiji primenjujući niz poređenja, čime ćemo produbiti svoj susret sa nacionalnim i globalnim silama koje oblikuju disciplinarna polja.

8. TEZA: ISTORIJA I HIJERARHIJA

U SAD dominacija profesionalne sociologije uspostavljena je kroz uzastopne dijaloge sa javnom, primenjenom i kritičkom sociologijom. Ali čak i ovde, snaga profesionalne sociologije koncentrisana je na istraživačkim odsecima na vrhu izuzetno stratifikovanog sistema univerzitetskog obrazovanja, dok je na potčinjenim nivoima javna sociologija često važnija, premda manje vidljiva.

Danas prihvatamo dominaciju profesionalne sociologije kao normalnu odliku američke sociologije, ali to je zapravo fenomen sasvim skorašnjeg datuma. Istoriju sociologije u SAD možemo ocrtati kao ukorenjivanje profesionalne sociologije u tri uzastopna perioda.

Profesionalna sociologija otpočela je sredinom 19. veka kao dijalog između grupa za društveno poboljšanje, filantropiju i reformu na jednoj strani, i prvih sociologa, na drugoj. Ovi drugi su često poticali iz verskih krugova i prenosili su svoju moralnu gorljivost na nastajuću sekularnu sociološku nauku. Posle Građanskog rata, istraživanje socijalnih problema razvijalo se putem sakupljanja i analize statističkih podataka o radnoj snazi, kao i anketama o sirotinji. Prikupljanje podataka kako bi se pokazao težak život nižih klasa postalo je pokret po sebi, koji je postavio temelje profesionalne sociologije. Sociolozi će ostati u bliskom kontaktu sa najrazličitijim grupama u živom civilnom društvu čak i posle osnivanja Američkog sociološkog društva, kako je tada nazvano, 1905. godine. Po svom poreklu, dakle, sociologija je bila inherentno javna.

Druga faza sociologije svedočila je pomeranju angažmana sa javnosti na fondacije i vladu. Počev od 1920-ih podrškom Rokfelerove fondacije Institutu za društvena i religijska istraživanja (koji će sponzorirati čuvene studije Midltauna), a potom podrškom istraživanju lokalnih zajednica na Čikaškom univerzitetu i Univerzitetu Severne Karoline, fondacije su postajale sve aktivnije u promovisanju sociologije. Istovremeno, ruralna sociologija je uspela da stvori istraživačku bazu u samom državnom aparatu (Larson and Zimmerman 2003). Kao direktor Predsedničkog istraživačkog komiteta (1933), Vilijam Ogburn (William Ogburn) je sačinio obimnu knjigu *Recent Social Trends in the United States*. Tokom Drugog svetskog rata, nastavilo se sa konceptom sociologije pod pokroviteljstvom države, a najpoznatija je višetomna studija Semjuela Stafera (Samuel Stouffer 1949) o moralu u američkoj vojsci. Posle rata, pojavio se novi izvor finansiranja, naime, korporativno finansiranje anketnih istraživanja, oličeno u Lazarsfeldovom radu u Kancelariji za primenjena društvena istraživanja pri Univerzitetu Kolumbija. Što je više sociologija zavisila od komercijalnog

i vladinog finansiranja, to je više razvijala rigorozne statističke metode za analizu empirijskih podataka, što je izazivalo kritike sa raznih strana.

Treća faza američke sociologije je, tako, bila obeležena kritičkosociološkim bavljenjem profesionalnom sociologijom. Inspiracija je bio Robert Lind (Lynd 1939) koji je kritikovao sužavanje domašaja u sociologiji i nje-nu pretenziju na vrednosnu neutralnost. Verovatno najpoznatiji nastavljaj je Rajt Mills (Mills 1959), koji je opisivao prvobitnu okrenutost sociologije javnosti kao „liberalnu praktičnost”, a drugi period korporativnog i državnog finansiranja kao „neliberalnu praktičnost”. On, međutim, nije shvatao da upravo inauguriše treću fazu „kritičke sociologije”, koja će preusmeriti i teorijske i metodološke trendove unutar discipline. Alvin Goldner (1970) je napisao ključno delo u toj trećoj fazi, u kojem je napao temelje strukturalnog funkcionalizma i slične sociologije i stvorio prostor za nove teorijske tendencije pod uticajem feminizma i marksizma. Ta kritička sociologija je obezbedila energiju i imaginaciju iz kojih je iznikla obnova profesionalne sociologije tokom 1980-ih i 1990-ih.

Odakle će poteći sledeći impuls za sociologiju? Prva teza je tvrdila da raskorak između sociološkog etosa i sveta gura sociologiju u javnu arenu. Štaviše, profesionalna sociologija je sada dostigla taj nivo zrelosti i samopouzdanja da može da se vrati svojim građanskim (*civic*) korenima, i da promovise javnu sociologiju iz pozicije snage – što bi bilo bavljenje dubokim i uznemirujućim globalnim trendovima našeg vremena. Ako je originalna javna sociologija 19. veka bila neizbežno provincijalna, ona je ipak položila temelje za ambicioznu profesionalnu sociologiju 20. veka koja je, zauzvrat, stvorila temelje za sopstveno prevazilaženje – javnu sociologiju 21. veka, koja će biti globalnih dimenzija.

To ne znači umanjivanje značaja lokalne javne sociologije, organske veze između sociologa i njihovih neposrednih društvenih sredina. Daleko od toga. Na kraju krajeva, globalno se jedino manifestuje i konstituise u lokalnim procesima. Moramo priznati da se već događa toliko lokalne javne sociologije u našim državnim obrazovnim sistemima, u kojima nastavno osoblje nosi ogroman teret nastave. Ako uspeju da napabirče nešto vremena između časova, oni izvode svoju javnu sociologiju iz učionice i u društvenu zajednicu. Ne znamo za te vanakademske javne sociologije zato što njihovi poslenici retko kad imaju vremena da o tome pišu. Na sreću, Keri Strand (Kerry Strand), Sem Marulo (Sam Marullo), Nik Katfort (Nick Cutforth), Rendi Steker (Randy Stoecker) i Patrik Donohju (Patrick Donohue) (Strand et al. 2003) bacili su zračak svetlosti na taj skriveni teren tako što su sastavili priručnik o organskim javnim sociologijama, odnosno o onome što oni zovu istraživanje u zajednicama. Ta knjiga izlaže niz načela i praksi, kao i brojne primere, od kojih mnogi kombinuju istraživanje, nastavu i službu zajednici.

Opštija poenta je da je američki sistem visokog obrazovanja obiman, razvučen skup ustanova, raspoređenih u oštru hijerarhiju, i izrazito raznolikih. Stoga, konfiguracija naše četiri sociologije izgleda veoma različito na različitim nivoima i mestima. Koncentracija istraživanja i profesionalizma na gornjim prečagama našeg univerzitetskog sistema omogućena je, makar jednim delom, preopterećivanjem visokoškolskih ustanova koje su više posvećene nastavi, a to su četvorogodišnji i dvogodišnji koledži. Konfiguracija sociologijâ u tim ustanovama analogna je onoj u delovima sveta siromašnim resursima. Kao što tvrdi naredna teza, raznolikost u SAD je ogledalo raznolikosti na globalnom nivou.

9. TEZA: PROVINCIJALIZOVATI AMERIČKU SOCIOLOGIJU

Američka sociologija sebe predstavlja kao univerzalnu, ali ona je partikularna – ne samo po svom sadržaju nego i po svojoj formi, to jest, po svojoj konfiguraciji naša četiri tipa sociologije. Istovremeno, ona vrši ogroman uticaj na druge nacionalne sociologije, i to ne uvek na njihovu korist. Stoga, potrebno je da preuredimo ne samo nacionalnu već i globalnu podelu sociološkog rada.

Termin „javna sociologija” je američki izum. Ako je u drugim zemljama to suština sociologije, za nas je tek jedan deo naše discipline, i to mali. Zaista, prema mišljenju nekih američkih sociologa, ona uopšte i ne spada u našu disciplinu. Međutim, kad odlazim u Južnu Afriku da govorim o javnoj sociologiji – a isto bi vaţilo i za mnoge druge zemlje u svetu – publika me začuđeno gleda. A šta drugo sociologija i moţe da bude, osim angaţman s različitim javnostima o javnim pitanjima? To što ASA posvećuje godišnje skupove javnim sociologijama, mnogo govori o snazi profesionalne sociologije u SAD. Štaviše, u svetu u kojem su nacionalne profesionalne sociologije često slabije od javnih, fokusiranje na ove druge označava izazov međunarodnoj hegemoniji američke sociologije i pokazuje put ka rekonstrukciji sociologije, na nacionalnom i na globalnom planu.

Konfiguracija naša četiri tipa sociologije razlikuje se od zemlje do zemlje. Na globalnom Jugu, kao što sam napomenuo, sociologija često ima snaţno javno prisustvo. Kad sam 1990. godine bio u Juţnoj Africi, bio sam iznenađen koliko je tesna veza između sociologije i borbe protiv aparthejda, naročito u sindikalnom pokretu, ali i u raznim građanskim organizacijama. Dok smo u SAD teoretisali o društvenim pokretima, u Juţnoj Africi su sociolozi društvene pokrete pravili! Taj projekt je pokretao njihovu sociologiju, stimulišući čitavo novo polje istraživanja – sindikalizam kao

društveni pokret (*social movement unionism*) – koje su američki sociolozi nanovo otkrili, kao da je u pitanju potpuno nova ideja, 20 godina kasnije! Ali južnoafrička sociologija se nije usredsređivala samo na društvenu mobilizaciju, nego i na mete te mobilizacije. Sociolozi su analizirali karakter i tendencije države aparthejda, debatovali o strategiji pokreta protiv aparthejda. Pitali su se da li treba da budu sluge ili kritičari tog pokreta. Danas, međutim, deset godina posle aparthejda, Južna Afrika pruža manje povoljan kontekst za javnu sociologiju, jer sociolozi odlaze u NVO, korporacije ili državni aparat, a nova vlast poziva sociologe da se povuku iz rovova civilnog društva i okrenu nastavnom radu; društvena istraživanja se kanališu u neposredna praktičnopolitička pitanja ili se evaluiraju prema „međunarodnim”, to jest, američkim profesionalnim standardima. Demobilizacija civilnog društva išla je ruku podruku sa pomeranjem od refleksivne ka instrumentalnoj sociologiji.

Slične tendencije mogu se naći i drugde, ali svaka sa svojom nacionalnom specifičnošću. Uzmite Sovjetski Savez. Sociologija je u Staljinovoj eri nestala u podzemlju, i nanovo izbila na površinu kao oružje zvanične i nezvanične kritike pod poststaljinističkim režimima. Istraživanje javnog mnjenja postalo je tokom otopljanja 1960-ih jedan vid javne sociologije, pre nego što ga je monopolisao državni aparat. Pod čvrstim vođstvom Tatjane Zaslavske, *perestrojka* je izvela sociologiju u punoj snazi na pozornicu. Sociologija je postala tesno vezana za erupciju civilnog društva. Slabljenjem civilnog društva u postsovjetskom razdoblju, međutim, sociologija koja se tek bila ispilila pokazala se nemoćnom pred invazijom tržišnih sila. Uz tek nekoliko izuzetaka, sociologija je proterana na škole biznisa i u centre za sondaže javnog mnjenja. Tamo gde postoji kao ozbiljan intelektualni poduhvat, često se finansira iz zapadnih fondacija i zapošljava sociologe obrazovane u Velikoj Britaniji ili SAD.

Situacija je mnogo drugačija u skandinavskim zemljama, s njihovim jakim socijaldemokratskim tradicijama. Tu je sociologija izrastala zajedno sa državom blagostanja, koja je pružala snažnu orijentaciju ka primenjenoj sociologiji, ali i jednako jak javni momenat. Norveška sociologija, na koju je američka veoma uticala, bila je ipak okrenuta i svetu praktične politike, i tu je feministički input bio veoma važan. Sa ukupnim stanovništvom od samo pet miliona i manje od dve stotine registrovanih sociologa, profesionalna zajednica je mala, tako da oni ambiciozniji traže sebi mesto u širem društvu, u vladi ili kao javni intelektualci. Oni redovno pišu za novine, radio i televiziju. Norvežani su energično izvezli svoje javne sociologije u inostranstvo, i postali međunarodni centar sa vezama ne samo sa SAD već i sa Evropom i zemljama globalnog Juga.

Ostatak Evrope je veoma raznolik. Francuska ima jednu od najdužih tradicija profesionalne sociologije, a u isto vreme kultivisala je tradicionalnu javnu sociologiju, s takvim svetlim primerima kao što su Rejmond Aron, Pjer Burdije i Alan Turejn (Alain Touraine). U Britaniji, profesionalna sociologija je novijeg porekla, od posle Drugog svetskog rata, i pokazala se ranjivijom na tačеровski režim koji se trudio da zauzda javne i primenjene inicijative, što je dovelo do jedne defanzivnije profesije, okrenute ka unutra. Povratak laburističke vlade dao je sociologiji novu energiju, proširujući sferu primenjenih istraživanja i dovodeći njihovog najistaknutijeg i najplodnijeg javnog sociologa, Entonija Gidensa (Anthony Giddens), u Dom lordova.

Mapirajući polje nacionalnih sociologija, shvatamo ne samo koliko je sociologija u SAD partikularna, nego i koliko je moćna i uticajna. Sa 600 novih doktorata svake godine, ona gazi kao div kroz svetsku sociologiju. Mnogi vodeći sociolozi, koji predaju u drugim delovima sveta, školovani su u SAD. Američko sociološko udruženje ima preko 14.000 članova i 24 službenika sa punim radnim vremenom. Ali nije u pitanju prosto dominacija brojeva i resursa, već i to što vlade širom sveta sve češće vrednuju sopstvene naučnike, uključujući i sociologe, prema „međunarodnim” standardima, što znači objavljivanje u „zapadnim”, a naročito američkim časopisima. To se događa u Južnoj Africi i Tajvanu, ali i u zemljama koje raspolazu znatnim resursima, kao što je Norveška. Kada funkcionišu na vezama sa Zapadom i objavljivanju na engleskom jeziku, nacionalne sociologije gube svoju povezanost sa nacionalnim problemima i lokalnim pitanjima. U svakoj zemlji, države se nose sa globalnim pritiscima, koji rastaču nacionalnu podelu sociološkog rada, unoseći razdor između četiri sociologije.

Bez ikakve zavere i namere na strani njenih poslenika, američka sociologija postaje svetski hegemon. Mi stoga imamo posebnu odgovornost da provincijalizujemo vlastitu sociologiju, da je skinemo s pijedestala univerzalnosti i priznamo njen osobeni karakter i nacionalnu moć. Moramo da uspostavimo dijalog, još jednom, s drugim nacionalnim sociologijama, priznajući njihove lokalne tradicije i njihove aspiracije da sociologiju učine više domaćom (*indigenize*). Moramo da mislimo u globalnim kategorijama, da prepoznamo nastajuću globalnu podelu sociološkog rada. Ako SAD dominira svojom profesionalnom sociologijom, onda moramo da potpomognemo javne sociologije na globalnom Jugu i primenjene sociologije u Evropi. Moramo da podstičemo mreže kritičkih sociologija koje prekoračuju granice ne samo disciplina već i zemalja. Moramo da sociologiju primenimo na sebe same, da postanemo svesniji globalnih sila koje pokreću našu disciplinu, kako bismo mogli da ih usmeravamo, umesto da one usmeravaju nas.

10. TEZA: PODELA MEĐU DISCIPLINAMA

Društvene nauke se razlikuju od humanistike i prirodnih nauka svojom kombinacijom instrumentalnog i refleksivnog znanja – kombinacijom koja je i sama varijabilna, i time daju različite prilike za javne i primenjene intervencije. Interdisciplinarno znanje poprima različite forme u svakom kvadrantu sociološkog polja.

Rečeno je da je podela među disciplinama proizvoljni proizvod evropske istorije 19. veka, da je sadašnja disciplinarna specijalizacija anahrona i da treba da idemo napred ka objedinjenoj društvenoj nauci. Ta pozitivistička fantazija nedavno je oživljena u Izveštaju Gulbenkijanove komisije o restrukturisanju društvenih nauka, koji su napisali Imanuel Volerstin (Immanuel Wallerstein) i saradnici (1996). Taj projekt deluje prilično bezazleno, ali time što propušta da postavi pitanja – znanje za koga? i znanje za šta? – nova objedinjena društvena nauka suviše lako rastače refleksivnost, to jest, kritički i javni momenat društvene nauke. U svetu dominacije, jedinstvo previše lako postaje jedinstvo moćnih. Izjaviti da je podela disciplina proizvoljna, samo zato što su one nastale u određenom istorijskom trenutku, znači promašiti njihovo tekuće i promenljivo značenje i interese koje predstavljaju. To znači napraviti grešku geneze. Kako bih podvukao temelje za podelu disciplina, a u svrhu sažetosti, oslikaću shematske portrete akademskih polja, neminovno žrtvujući detalje unutrašnje diferencijacije i varijacija kroz vreme i prostor.

Prirodne nauke se uglavnom zasnivaju na instrumentalnom znanju, ukorenjenom u istraživačkim programima čijim razvojem upravljaju naučne zajednice. Vanakademska publika je ona iz sveta praktične politike – privrede ili vlade – koji je spreman da iskoristi naučna otkrića. Sve više, ta vanakademska publika ulazi u akademski svet da bi upravljala ili nadzirala istraživanja, a kao reakcija javljaju se otpori takvim tajnim spregama, bilo u oblasti medicine, nuklearne fizike ili bioinženjerstva (Epstein 1996; Moore 1996; Schurman and Munro 2004). Ta kritička refleksivnost, koja često prerasta u javnu debatu, nije suština prirodne nauke onako kako je to slučaj u humanistici. Umetnička i književna dela, naprotiv, dobijaju krajnju potvrdu na temelju dijaloga među užim grupama poznavalaca ili u okviru širih javnosti. Njihova istina uspostavlja se kroz njihovu estetsku vrednost zasnovanu na diskurzivnom vrednovanju, to jest, kao kritičko i javno znanje, mada se ono, naravno, može razraditi u škole instrumentalnog znanja, pa čak i ući u svet praktične politike.

Društvene nauke su na raskršnici između humanistike i prirodnih nauka, pošto se po samoj svojoj definiciji služe i instrumentalnim i refleksivnim

znanjem. Ravnoteža između ta dva tipa znanja, međutim, varira među društvenim naukama. Ekonomija, na primer, nalazi se najbliže što društvena nauka može onome što bismo mogli nazvati paradigmatском naukom, kojom dominira jedan jedini istraživački program (neoklasična ekonomija). Organizacija discipline odražava tu okolnost svojim malim brojem nagrada (Klarkova medalja i Nobelova nagrada), kontrolom koju elita ima nad glavnim časopisima, jasnim rangiranjem ne samo odseka nego i pojedinačnih ekonomista i odsustvom autonomno organizovanih potpolja. Disidenti među ekonomistima uspeavaju da prežive jedino ako se prvo etabliraju u profesionalnom smislu. Zapravo, profesionalnu ekonomiju mogli bismo da uporedimo s disciplinom koju je komunistička partija sprovodila nad svojim disidentima i s njenom koherentnom doktrinom koju nastoji da proširi po čitavom svetu, sve u ime slobode.¹⁴ Unutrašnja koherencija ekonomije daje joj veći ugled u akademskom svetu i veću efektivnost u svetu praktične politike.

Ako je ekonomija nalik na Komunističku partiju, američka sociologija više je nalik na anarhosindikalizam, decentralizovanu participativnu demokratiju. Zasniva se na višestrukim i preklapljenim istraživačkim tradicijama, što se održava kroz vrlo aktivne četrdeset tri sekcije ASA i njihove sve brojnije nagrade (Ennis 1992) i preko 200 socioloških časopisa (Turner and Turner 1990:159). Naš institucionalni modus operisanja odražava naše višestruke perspektive – iako ne uvek adekvatno. Naša disciplina, iako jeste hijerarhijski i elitistički kastinski sistem (Burriss 2004), svejedno je otvorenija od ekonomije, mereno pokretljivošću profesora između odeljenja i obrascima regrutovanja doktoranada (Han 2003). Ona je i demokratsnija u svom izboru funkcionera. Rezolucije koje predlažu članovi nisu ograničene na profesionalna pitanja, i potrebno je sakupiti podršku samo 3% članstva da bi se stavile na glasanje. Tako, ako je ekonomija efektivnija u svetu praktične politike, struktura sociološke discipline organizovana je tako da bude prijemčiva za različite javnosti. U meri u kojoj naše komparativne prednosti leže u javnoj sferi, mi ćemo s većom verovatnoćom uticati na praktičnu politiku indirektno, preko svojih javnih angažmana.

Ako pogledamo druge društvene nauke, politikologija je rascepkano polje, ali više naginje ka primenjenosti nego ka javnosti, više ka instrumentalnom nego ka refleksivnom znanju. Danas su tendencije ka modelovanju na bazi racionalnog izbora dovele do reakcije u refleksivnom pravcu.

14 Marion Furkad-Guranša (Marion Fourcade-Gourinchas 2004) dokumentuje ogromni međunarodni uticaj američke ekonomije. Razrađujući ideje Amartije Sena (Amartya Sen 1999), Piter Evans (Peter Evans 2004) je hrabro pokušao da gurne ekonomiju ka organskom javnom angažmanu, ka jednoj ekonomiji koja će biti osetljiva za lokalna pitanja i deliberativnu demokratiju.

„Pokret perestrojke” (*The Perestroika Movement*) u politikologiji zagovara više institucionalan pristup politici i podržava političku teoriju kao kritičku teoriju.¹⁵ Antropologija i geografija rascepkane su duž instrumentalno-refleksivne linije, tako da kulturna antropologija i humana geografija često reaguju protiv naučnih modela njihovih kolega, a istovremeno služe kao mostovi ka humanistici. Filozofija, još jedan hibrid između društvenih nauka i humanistike, pronalazi sopstvenu nišu u kritičkom znanju.

Disciplinarne podele mnogo su jače u SAD nego drugde, tako da „interdisciplinarno” znanje vodi neizvestan život na granicama disciplina. Svaki od četiri tipa sociologije razvija osobenu razmenu i saradnju sa susednim disciplinama. Na spoju profesionalnog znanja postoji *međudisciplinarno pozajmljivanje*. Kad ekonomska sociologija i politička sociologija pozajmljuju iz susednih disciplina, rezultat je još uvek na prepoznatljiv način deo sociologije – društvene osnove tržišta i politike. Na spoju kritičkog znanja, događa se *transdisciplinarno prelivanje*. Feminizam, poststrukturalizam i kritička teorija rase znatno su uticali na to kako se kritička sociologija pozabavila profesionalnom sociologijom. Ali prelivanje je uvek bilo ograničeno. Razvoj javnog znanja često se događa kroz *multidisciplinarnu saradnju*, kao, na primer, u „participativnom akcionom istraživanju” koje spaja zajednice sa naučnicima iz komplementarnih disciplina. Zajednica definiše pitanje – državni stanovi, ekološko zagađenje, bolest, visina nadnice, škola itd. – a potom radi zajedno sa multidisciplinarnim timom da uokviri i formuliše pristupe. Najzad, u praktičnopolitičkom svetu događa se *koordinacija više disciplina*, što često odražava hijerarhiju disciplina. Tako su državno finansirane „regionalne studije” (*area studies*) često radile sa jasno definisanim političkim ciljevima koji su davali prednost politikologiji i ekonomiji.

Ako smo shvatili snagu disciplinarne podele, napravili pregled različitih kombinacija instrumentalnog i refleksivnog znanja, sad moramo da se zapitamo, šta te razlike znače? Konkretno, da li postoji nešto osobeno u vezi sa sociološkim znanjem i interesima koje ono predstavlja? Da li bismo isto tako mogli biti ekonomisti ili politikolozi, ali smo slučajno završili kao sociolozi – kao stvar od male važnosti, biografska slučajnost? Da li imamo sopstveni identitet među društvenim naukama? To me dovodi do moje poslednje teze.

15 Reč je o pokretu koji se zalaže za veći metodološki pluralizam u (američkoj) politikologiji i veću pristupačnost laičkoj publici. [Prim.prev.]

11. TEZA: SOCIOLOG KAO ZAGOVORNIK¹⁶

Ako je stanovište ekonomije tržište i njegovo širenje, a stanovište politikologije država i garancija političke stabilnosti, onda je stanovište sociologije civilno društvo i odbrana društvenog. U vreme tiranije tržišta i despotizma države, sociologija – a naročito njeno javno lice – brani interese čovečanstva.

Društvene nauke nisu „lonac za topljenje” (*melting pot*) disciplina, zato što discipline predstavljaju različite i suprotstavljene interese – na prvom mestu, interese za očuvanje temelja na kojima počiva njihovo znanje. Ekonomija, kao što danas znamo, zavisi u svom postojanju od tržišta sa interesom da se širi, politikologija zavisi od države i ima interes za političku stabilnost, dok sociologija zavisi od civilnog društva i ima interes u širenju društvenog.

Ali šta je civilno društvo? Za svrhu mog argumenta možemo ga definisati kao proizvod zapadnog kapitalizma kasnog 19. veka, koji je stvorio udruženja, pokrete i javnosti izvan kako države tako i privrede – političke stranke, sindikate, obrazovanje, verske zajednice, štampu i različite dobrovoljne organizacije. To mnoštvo udruženja jeste jedinstveno stanovište sociologije, pa kad ono nestane – kao u Staljinovom SSSR-u, Hitlerovoj Nemačkoj, Pinočeovom Čileu – i sociologija nestaje. Kad je civilno društvo u procvatu – Rusija u vreme perestrojke ili Južna Afrika pred kraj aparthejda – isto se dešava i sa sociologijom.

Sociologija možda jeste povezana s društvom pupčanom vrpcom, ali to, naravno, ne znači da sociologija proučava samo civilno društvo. Daleko od toga. Ali ona proučava državu ili privredu *sa stanovišta civilnog društva*. Politička sociologija, na primer, nije isto što i politikologija. Ona ispituje društvene preduslove politike i politizaciju društvenog, baš kao što je ekonomska sociologija nešto sasvim različito od ekonomije; zapravo, ona i proučava ono što ekonomisti previdaju, a to su društveni temelji tržišta.

Ova trodelna podela društvenih nauka – ovde nemam prostora da uključim i ostale susede, kao što su geografija, istorija i antropologija – važila je u vreme njihovog nastanka u 19. veku, ali je u 20. veku izbledela (jer se i granice između države, privrede i društva preklapaju i stapaju). Tokom poslednjih trideset godina, međutim, to trodelno razdvajanje doživljava preporod, usled unilateralizma države, na jednoj strani, i tržišnog fundamentalizma, na drugoj. Tokom pomenutog razdoblja civilno društvo je

¹⁶ Preuzeto iz Goldnerovog (1968) eseja pod istim naslovom. Jednako značajne za 11. tezu jesu izazovne reči Pjera Burdijea: „Etnosociolog je neka vrsta organskog intelektualca čovečanstva koji, kao kolektivni dejstvenik, može doprineti denaturalizaciji i defatalizaciji postojanja tako što će staviti svoje kompetencije u službu jednog univerzalizma ukorenjenog u razumevanju partikularizama”. (Cit. prema Wacquant 2004).

kolonizovano i kooptirano od tržišta i država. Ipak, protivljenje tim dvojnim silama, u meri u kojoj ga uopšte ima, dolazi upravo iz civilnog društva, shvaćenog u njegovim lokalnim, nacionalnim i transnacionalnim ispoljavanjima. U tom smislu sprega sociologije sa civilnim društvom, to jest javna sociologija, predstavlja interese čovečanstva – interese da se obuzda kako državna despotija tako i tržišna tiranija.

Dozvolite mi da smesta stavim ograde na ono što sam rekao. Prvo, verujem da su ekonomija i politikologija, radeći zajedno, stvorile ideološke tempirane bombe koje su opravdavale presezanja tržišta i država, presezanja koja razaraju temelje javnog univerziteta, to jest, njihove sopstvene akademske uslove egzistencije, kao i toliko toga drugog. Ipak, ne bih želeo da otpišem sve politikologe i ekonomiste. Discipline su, na kraju krajeva, polja moći, svako sa svojim dominantnim i opozicionim silama. Setite se Pokreta perestrojke u politikologiji, ili mreže za Postautističnu ekonomiju – ekonomiju koja priznaje pojedince kao zrela i svestrana ljudska bića. Kao sociolozi, možemo da nademo, i zaista smo i nalazili, saveznike u tim opozicionim formacijama i s njima smo saradivali.

Polje sociologije takođe je podeljeno. Civilno društvo, na kraju krajeva, nije neko skladno zajedništvo, već je ispresecano segregacijama, dominacijama i eksploatacijama.¹⁷ Istorijski gledano, civilno društvo je bilo muško i belo. Kako je postajalo sve inkluzivnije, takođe su ga osvajali država i tržište, što se u sociologiji odražavalo kroz nekritičku upotrebu pojmova kao što je socijalni kapital. Civilno društvo je u velikoj meri teren sporova, ali je i dalje, želim da tvrdim, u sadašnjoj situaciji to najbolji mogući teren za odbranu čovečanstva – odbranu koja bi imala koristi od negovanja kritički nastrojene javne sociologije.

Kako možemo da ostvarimo taj cilj? Kao što sam već napomenuo u Sedmoj tezi, institucionalna podela sociološkog rada i odgovarajuće polje moći do sada su ograničavali širenje javnih sociologija. Ne bi bilo potrebno braniti javnu sociologiju kad ne bi bilo prepreka njenom ostvarivanju. Njihovo prevazilaženje zahteva posvećenost i žrtvu koju su mnogi već podneli, a podnose je i dalje. Zato su i postali sociolozi – ne da naprave pare, već bolji svet. Dakle, već postoji obilje javnih sociologija. A tu su i nova zbivanja. Tako, magazin *Contexts* je preduzeo krupan korak u pravcu javne sociologije. Glavna kancelarija ASA uložila je energične napore da se čuje u javnosti i da lobira, recimo kroz kongresne informativne sastanke i redovna saopštenja za štampu, ali i kroz kolumne našeg biltena *Footnotes*. Ove godine ASA je uvela novu nagradu koja će priznavati izvrsnost u izveštavanju

17 Na ovom mestu mi se putevi razdvajaju od dirkemovske perspektive komunitarista kao što su Amitaj Ecioni (Amitai Etzioni 1993) i Filip Selznick (Philip Selznick 2002).

o sociologiji u medijima. Treba da negujemo kolaborativni odnos između sociologije i novinarstva, jer novinari su i sami po sebi jedna vrsta javnosti, osim što deluju kao posrednici između nas i mnoštva drugih javnosti.

ASA je takođe osnovala radnu grupu za institucionalizaciju javnih sociologija, koja će razmotriti tri ključna pitanja. Prvo, razmotriće kako priznati i vrednovati javnu sociologiju koja već postoji, pretvarajući nevidljivo u vidljivo, privatno u javno. Drugo, radna grupa će razmotriti kako da se uvedu podsticaji za javnu sociologiju, da se nagradi bavljenje javnom sociologijom koja je tako često zaobilažena kada su u pitanju odmeravanje zasluga i unapređenja. Već sada odseci su stvorili priznanja i blogove, i počeli da osmišljavaju silabuse za kurseve iz javne sociologije. Treće, ako hoćemo da priznamo i nagradimo javnu sociologiju, onda moramo da uspostavimo kriterijume za razlikovanje dobre od loše javne sociologije. I moramo se zapitati ko bi trebalo da evaluira javnu sociologiju. Moramo ohrabriti ono najbolje od javne sociologije, šta god to značilo. Javna sociologija ne sme da bude drugorazredna sociologija.

Ma koliko da su ove institucionalne promene važne, uspeh javne sociologije neće poteći odozgo, već odozdo. On će doći kad javna sociologija obuzme maštu sociolog^u, kad je oni priznaju kao važnu po sebi i kao nešto što donosi sopstvene nagrade, i kad počnu da je nadalje pronose kao društveni pokret izvan akademskog sveta. Predviđam hiljade čvorišta, od kojih će svako biti tačka saradnje sociologa sa njihovim javnostima koje zajedno teku u jednoj struji. One će crpsti iz čitavog veka obimnih istraživanja, elaboriranih teorija, praktičnih intervencija i kritičkog mišljenja, i stizaće do laičkih poimanja prevazilazeći brojne granice, ne najmanje ali ne ni isključivo nacionalne granice, i na taj način odbacujući stare izolacije. Naš anđeo istorije tada će raširiti krila i vinuti se iznad oluje.

Prevela *Ivana Spasić*

Citirana literatura

- Abbott, Andrew. 2001. *Chaos of Disciplines*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- American Sociological Association. 2004. *An Invitation to Public Sociology*. Washington, DC: American Sociological Association.
- Arendt, Hannah. 1958. *The Human Condition*. Chicago, IL: University of Chicago Press. [Arent, Hana. 2016. *Conditio humana*, prev. Aleksandra Kostić, Beograd: Fedon]
- Bellah, Robert, Richard Madsen, William M. Sullivan, Ann Swidler, and Steven Tipton. 1985. *Habits of the Heart: Individualism and Commitment in American Life*. Berkeley, CA: University of California Press.

- Benjamin, Walter. 1968. *Illuminations: Essays and Reflections*. Edited and with an introduction by Hannah Arendt. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Berger, Peter. 2002. "Whatever Happened to Sociology." *First Things* 126:27–29.
- Bielby, William. 2003. *Betty Dukes, et al. v. Wal-Mart Stores, Inc.*
- Blau, Peter, and Otis Dudley Duncan. 1967. *The American Occupational Structure*. New York: John Wiley.
- Bok, Derek. 2003. *Universities in the Marketplace*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Bourdieu, Pierre. 1986 [1979]. *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*. New York: Routledge and Kegan Paul. [Burdije, Pjer. 2023. *Isticanje razlike: drušvena kritika moći sudenja*, prev. Milica Pajević, Loznica: Karpos]
- Bourdieu, Pierre. 1988 [1984]. *Homo Academicus*. Stanford, CA: Stanford University Press
- Brown, Phil, Stephen Zavestoski, Sabrina McCormick, Brian Mayer, Rachel Morello-Frosch, and Rebecca Gasio Altman. 2004. *Sociology of Health and Illness* 26:50–80.
- Burris, Val. 2004. "The Academic Caste System: Prestige Hierarchies in PhD Exchange Networks." *American Sociological Review* 69:239–264.
- Cole, Stephen (ed.). 2001. *What's Wrong with Sociology?*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Coleman, James. 1966. *Equality of Educational Opportunity*. Washington, DC: United States Department of Health, Education and Welfare.
- Coleman, James. 1975. *Trends in School Segregation, 1968–1973*. Washington, DC: Urban Institute.
- Coleman, James. 1991. "A Quiet Threat to Academic Freedom." *National Review* 43:28–34.
- Coleman, James. 1992. "The Power of Social Norms." *Duke Dialogue* 3.
- Collins, Patricia Hill. 1991. *Black Feminist Thought*. New York: Routledge.
- Columbia Accident Investigation Board. 2003. Report. Vol. I. Washington, DC: Government Printing Office.
- Dewey, John. 1927. *The Public and Its Problems*. New York: Henry Holt.
- Du Bois, W. E. B. 1903. *The Souls of Black Folk*. New York: A. C. McClurg.
- Ehrenreich, Barbara. 2002. *Nickel and Dimed*. New York: Henry Holt.
- Ennis, James. 1992. "The Social Organization of Sociological Knowledge: Modeling the Intersection of Specialties." *American Sociological Review* 57:259–65.
- Epstein, Steven. 1996. *Impure Science*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Etzioni, Amitai. 1993. *The Spirit of Community*. New York: Simon and Schuster.
- Evans, Peter. 2004. "Development as Institutional Change: The Pitfalls of Monocropping and the Potentials of Deliberation." *Studies in Comparative International Development* 38:30–53.
- Fourcade-Gourinchas, Marion. 2004. "The Construction of a Global Profession: The Case of Economics," Berkeley: Department of Sociology, University of California, CA. Unpublished manuscript.
- Fraser, Nancy. 1997. *Justice Interruptus*. New York: Routledge.
- Gamson, William. 2004. "Life on the Interface." *Social Problems* 51:106–10.
- Gans, Herbert. 2002. "More of Us Should Become Public Sociologists." *Footnotes* (July/August) 30:10.
- Goodwin, Jeff, and Jim Jasper, eds. 2004. *Rethinking Social Movements*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield.

- Gouldner, Alvin. 1968. "The Sociologist as Partisan: Sociology and the Welfare State." *American Sociologist* 3:103–16.
- Gouldner, Alvin. 1970. *The Coming Crisis of Western Sociology*. New York: Basic Books.
- Habermas, Jürgen. 1984. *The Theory of Communicative Action*. (Two Volumes). Boston, MA: Beacon. [Habermas, Jürgen. 2017. *Teorija komunikativnog delovanja*, prev. M. Milović, Z. Đinđić, Ž. Filipović. Novi Sad: Mediterran]
- Habermas, Jürgen. 1991 [1962]. *The Structural Transformation of the Public Sphere*. Cambridge, MA: MIT Press. [Habermas, Jürgen. 2012. *Javno mnjenje: istraživanje u oblasti jedne kategorije građanskog društva*, prev. G. Ernjaković, N. Rajić. Novi Sad: Mediterran]
- Han, Shin-Kap. 2003. "Tribal Regimes in Academia: A Comparative Analysis of Market Structure Across Disciplines." *Social Networks* 25:251–80.
- Horkheimer, Max. 1974 [1947]. *Eclipse of Reason*. New York: Seabury Press.
- Horkheimer, Max and Theodor Adorno. 1969 [1944]. *Dialectic of Enlightenment*. New York: Seabury Press.
- Horowitz, Irving Louis. 1993. *The Decomposition of Sociology*. New York: Oxford University Press.
- Jacoby, Russell. 1987. *The Last Intellectuals: American Culture in the Age of Academe*. New York: Noonday Press.
- Kang, Kelly. 2003. *Characteristics of Doctoral Scientists and Engineers in the United States: 2001*. Arlington, VA: National Science Foundation. Division of Science Resources Statistics.
- Kirp, David. 2003. *Shakespeare, Einstein, and the Bottom Line*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Lakatos, Imre. 1978. *The Methodology of Scientific Research Programmes*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Larson, Olaf, and Julie Zimmerman. 2003. *Sociology in Government: The Galpin-Taylor Years in the U.S. Department of Agriculture 1919–1953*. University Park, PA: University of Pennsylvania Press.
- Lee, Alfred McClung. 1976. "Sociology for Whom?" *American Sociological Review* 41:925–36.
- Lippmann, Walter. 1922. *Public Opinion*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Lipset, Seymour Martin, and Neil J. Smelser. 1961. *Sociology: The Progress of a Decade*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Lyman, Stanford. 1992. *Militarism, Imperialism, and Racial Accommodation: An Analysis and Interpretation of the Early Writings of Robert E. Park*. Fayetteville, AK: University of Arkansas Press.
- Lynd, Robert. 1939. *Knowledge for What? The Place of Social Sciences in American Culture*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Marullo, Sam, and Bob Edwards (eds.). "Service- Learning Pedagogy as Universities' Response to Troubled Times." Special issue of *American Behavioral Scientist* 43:741–912.
- McCormick, Sabrina, Julia Brody, Phil Brown, and Ruth Polk. Forthcoming. "Public Involvement in Breast Cancer Research: An Analysis and Model for Future Research." *International Journal of Health Services*.
- Merton, Robert. 1949. *Social Theory and Social Structure*. Glencoe, IL: Free Press.
- Mills, C. Wright. 1959. *The Sociological Imagination*. New York: Oxford University Press. [Mils, Čarls Rajt. 1998. *Sociološka imaginacija*, prev. Ratoljub Dodić. Beograd: Plato]

- Moore, Kelly. 1996. "Organizing Integrity: American Science and the Creation of Public Interest Organizations, 1955–1975." *American Journal of Sociology* 101:1592–1627.
- Mueller, John. 1973. *War, Presidents and Public Opinion*. New York: John Wiley.
- Myrdal, Gunnar. 1944. *An American Dilemma: The Negro Problem and Modern Democracy*. New York: Harper and Row.
- Ostrow, James, Garry Hesser, and Sandra Enos (eds.). 1999. *Cultivating the Sociological Imagination: Concepts and Models for Service-Learning in Sociology*. Washington, DC: American Association for Higher Education.
- Pager, Devah. 2002. *The Mark of a Criminal Record*. Ph.D. dissertation, Madison, WI: Department of Sociology, University of Wisconsin.
- Park, Robert. 1972 [1904]. *The Crowd and the Public*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Parsons, Talcott. 1937. *The Structure of Social Action*. New York: McGraw Hill.
- Parsons, Talcott. 1951. *The Social System*. New York: Free Press.
- Parsons, Talcott. 1961. "An Outline of the Social System." Pp. 30–79 in *Theories of Society* edited by Talcott Parsons, Edward Shils, Kaspar Naegele, and Jesse Pitts. New York: Free Press.
- Patterson, Orlando. 2002. "The Last Sociologist." *The New York Times*, May 19th.
- President's Research Committee on Search Trends. 1933. *Recent Social Trends in the United States*. New York: McGraw-Hill.
- Purser, Gretchen, Any Schalet, and Ofer Sharone. 2004. *Berkeley's Betrayal: Wages and Working Conditions at Cal*. Presented at the annual meeting of the American Sociological Association, August 16, San Francisco, CA.
- Putnam, Robert. 2001. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster. [Putnam, Robert. 2008. *Kuglati sam: slom i obnova američke zajednice*, prev. Milana Bošković. Novi Sad: Mediterran]
- Rhoades, Lawrence. 1981. *A History of the American Sociological Association, 1905–1980*. Washington, DC: American Sociological Association.
- Riesman, David. 1950. *The Lonely Crowd: A Study of the Changing American Character*. New Haven, CT: Yale University Press. [Risman, Dejvid. 2007. *Usamljena gomila: studija o promeni američkog karaktera*, prevela Olivera Stefanović. Novi Sad: Mediterran]
- Ryan, Charlotte. 2004. "Can We Be Compañeros." *Social Problems* 51:110–13.
- Schurman, Rachel, and William Munro. 2004. "Intellectuals, Ideology, and Social Networks: The Process of Grievance Construction in the Anti-Genetic Engineering Movement." Department of Sociology, University of Illinois, Urbana- Champaign, IL. Unpublished manuscript.
- Selznick, Philip. 2002. *The Communitarian Persuasion*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Sen, Amartya. 1999. *Development as Freedom*. New York: Random House.
- Sennett, Richard. 1977. *The Fall of Public Man*. New York: W.W. Norton.
- Sitas, Ari. 1997. "The Waning of Sociology in South Africa." *Society in Transition* 28:12–9.
- Skocpol, Theda. 2003. *Diminished Democracy: From Membership to Management in American Civic Life*. Norman, OK: University of Oklahoma Press.
- Smith, Dorothy. 1987. *The Everyday World as Problematic*. Boston, MA: Northeastern University Press.

- Spalter-Roth, Roberta, and William Erskine. 2004. *Academic Relations: The Use of Supplementary Faculty*. Washington, DC: American Sociological Association.
- Stacey, Judith. 2004. "Marital Suitors Court Social Science Spin-Sters: The Unwittingly Conservative Effects of Public Sociology." *Social Problems* 51:131–45.
- Stacey, Judith, and Timothy Biblarz. 2001. "(How) Does the Sexual Orientation of Parents Matter?". *American Sociological Review* 66:159–83.
- Stouffer, Samuel et al. 1949. *The American Soldier*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Strand, Kerry, Sam Marullo, Nick Cutforth, Randy Stoecker, and Patrick Donohue. 2003. *Community – Based Research and Higher Education*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Turner, Stephen, and Jonathan Turner. 1990. *The Impossible Science: An Institutional Analysis of American Sociology*. London and Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Uggen, Christopher, and Jeffrey Manza. 2002. "Democratic Contraction? Political Consequences of Felon Disenfranchisement in the United States." *American Sociological Review* 67:777–803.
- Vaughan, Diane. 2004. "Public Sociologist by Accident." *Social Problems* 51:115–18.
- Waite, Linda, and Maggie Gallagher. 2000. *The Case for Marriage*. New York: Doubleday.
- Wallerstein, Immanuel, Calestous Juma, Evelyn Fox Keller, Jurgen Kocka, Dominique Lecourt, VY. Mudkimbe, Kinhide Miushakoji, Ilya Prigogine, Peter J. Taylor, and Michel-Rolph Trouillot. 1996. *Open the Social Sciences: Report of the Gulbenkian Commission on the Restructuring of the Social Sciences*. Stanford, CA: Stanford University Press. [Volerstin, Imanuel i sar. 1997. *Kako otvoriti društvene nauke: izveštaj Gulbenkijanove komisije za restrukturisanje društvenih nauka*, Podgorica: CID]
- Wacquant, Loïc. 2004. "Following Bourdieu into the Field." *Ethnography* 5(4).
- Warner, Michael. 2002. *Publics and Counterpublics*. New York: Zone Books.
- Webster, Edward. 2004. "Sociology in South Africa: Its Past, Present and Future." *Society in Transition* 35:27–41.
- Wilson, William Julius. 1996. *When Work Disappears*. New York: Knopf.
- Wolfe, Alan. 1989. *Whose Keeper?* Berkeley, CA: University of California Press.